

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Eucharistická slavnost očima laiků

Eucharistic celebration through a layman's eyes

Vedoucí práce

Mgr. Pavel Kolář, Th. D., M. T. S.

Autor

Petra Alžběta Baslová

Praha 2013

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Mgr. Pavlu Kolářovi, Th. D., M. T. S., který se laskavě ujal vedení mé bakalářské práce.

Dále pak zejména svému muži Mgr. Vojtěchu Baslovi, bez jehož praktické pomoci bych práci nedokázala nikdy dokončit, dále všem členům své rodiny, kteří se mnou prožívali mnohé těžké chvíle při přípravě této práce a poskytli mi nebývalou míru podpory.

A v neposlední řadě pak všem, kteří mi pomohli, ať už prakticky, radou, tím, že jsem s nimi mohla průběh výzkumu konzultovat a utřídit si tak poznatky, nebo prostě jen tím, že se mnou měli trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze 16. července 2013

Petra Alžběta Baslová

Anotace

Bakalářská práce „Eucharistická slavnost očima laiků“ je pokusem o reflexi způsobu jímž se laici ve Starokatolické církvi v ČR vztahují k eucharistické slavnosti (bohoslužbě). Cílem smíšeného kvalitativně-kvantitativního výzkumu, realizovaného ve třech farnostech, bylo odhalit základní tendence a klíčové interpretační rámce přítomné ve vnímání a prožívání bohoslužebného dění mezi starokatolickými věřícími. Práce neusiluje o vyčerpávající rozkrytí zkoumaného fenoménu, spíše chce být prvním krokem na cestě reflexe a případné budoucí kultivace liturgického povědomí mezi laiky. Pokouší se tak odpovědět zejména na otázku, do jaké míry je laická interpretace bohoslužebného dění v souladu se starokatolickou teologií bohoslužby. Případně vyvstává-li v této oblasti potřeba formulovat koncepci vedoucí k vypracování plánu liturgické formace věřících.

Klíčová slova

Starokatolická církev v ČR, Eucharistická slavnost, bohoslužba, kvalitativní výzkum, kvantitativní výzkum, laik

Annotation

This Bachelor's Thesis „Eucharistic celebration through a layman's eyes“ is an attempt to reflect on the manner in which lay believers of the Old Catholic Church of the Czech Republic relate to the Eucharist (eucharistic service). Through this methodologically composite qualitative-quantitative research, realised in three different parishes, the basic tendencies and interpretative framework of the liturgical handling among the Old Catholic believers are being examined. This thesis does not attempt to provide an exhaustive report on the phenomenon, only to be a first step toward a reflection and possible future cultivation of the lay liturgical consciousness. It tries to answer the question to what extend is the lay interpretation of the religious service in accord with the Old Catholic liturgical theology, and to what extend an elaboration of a plan for liturgical formation of the lay believers seems necessary.

Keywords

Old Catholic Church of the Czech Republic, Eucharistic celebration, eucharistic service, qualitative research, quantitative research, layman

Seznam zkratek

BJB	Bratrská jednota baptistů
CMTF UP	Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
CČSH	Církev československá husitská
ČCE	Českobratrská církev evangelická
ČR	Česká republika
ES	Eucharistická slavnost
HTF UK	Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
J	Jablonec nad Nisou
P	Praha
ŘKC	Římskokatolická církev
SC	Sacrosanctum Concilium, Konstituce o Posvátné liturgii
SKC	Starokatolická církev v České republice
T	Tábor

Obsah

Poděkování.....	2
Prohlášení.....	3
Anotace.....	4
Klíčová slova.....	4
Annotation.....	4
Keywords.....	4
Seznam zkratk.....	5
Úvod.....	8
1. Teoretické pozadí – teologie bohoslužby v SKC.....	10
1. 1 „Lex orandi, lex credendi“.....	10
1. 2 Významné důrazy v liturgice Starokatolické církve.....	12
1. 3. Krátká poznámka ke starokatolické teologii a eklesiologii.....	14
1. 4 Obvyklá liturgická praxe v SKC farnostech.....	16
2. Smíšený výzkum zaměřený na vnímání eucharistické slavnosti věřícími ve Starokatolické církvi v ČR.....	18
2. 1 Eucharistická slavnost očima laiků – plány a cíle výzkumu.....	18
2. 1 Výzkumná strategie a metodologie.....	18
2. 1. 1 Základní výzkumná strategie kvalitativní části a metody sběru dat.....	18
2. 1. 2 Výběr respondentů.....	19
2. 1. 3 Kvantitativní část.....	21
2. 1. 4 Etické otázky.....	21
2. 1. 5 Metoda zpracování dat.....	22
2. 2 Analýza dat získaných v kvalitativní fázi.....	22
2. 2. 1 Hlavní rozdíly v liturgii v Praze, Jablonci nad Nisou a Táboře.....	23
2. 2. 2 Analýza dat získaných v hloubkových rozhovorech.....	25
2. 3 První fáze analýzy – paradigmatický model.....	28
2. 3. 1 Osobní příběh.....	28
2. 3. 2 Charakter společenství.....	32
2. 3. 3 Prožívání bohoslužby.....	36
2. 3. 4 Podílení se na bohoslužebném dění a životě.....	39
2. 3. 5 Reflexe bohoslužebného dění.....	42
2. 4. Pojetí bohoslužebného dění.....	45
2. 5 Analýza dat z dotazníkového šetření.....	47
2. 5. 1 Bohoslužba jako celek.....	48
2. 5. 2 Individuální důrazy v liturgii.....	49
2. 5. 3 Prožitek společenství a vnímání hierarchie.....	50
2. 5.4 Aktivní účast na životě obce.....	51
3. Závěr.....	51
4. Diskuse výsledků.....	52
Použitá literatura.....	54
Liturgika.....	54
Metodika výzkumu.....	56
Seznam příloh.....	57
Příloha č. 1: Návrh výzkumu (text).....	57
Příloha č. 2: Průvodní dopis (text).....	57
Příloha č. 3: Struktura rozhovoru (text).....	57
Příloha č. 4: Návrh dotazníku (text).....	57
Příloha č. 5: Souhrnné výsledky dotazníkového šetření (tabulka).....	57

Příloha č. 6: Grafické znázornění otázky „Na bohoslužby chodím především“ (graf).....	57
Příloha č. 7: Grafické znázornění otázky „Na bohoslužbě se setkávám s Bohem“ (graf).....	57
Příloha č. 8: Grafické znázornění otázky „Podoba bohoslužby by měla být“ (graf).....	57
Příloha č. 9: Grafické znázornění otázky „S lidmi z kostela se setkávám“ (graf).....	57
Resumé.....	58
Summary.....	59

Úvod

Základní motivací pro volbu tématu bakalářské práce byla skutečnost, že ve Starokatolické církvi v ČR (dále jen SKC) neexistuje v současné době v podstatě žádná liturgická formace, a to ani jako součást přípravy ke křtu ani v žádné formě následného vzdělávání či sdílení nad základními důrazy, obsahem a podobou liturgického slavení. A to i přesto, že o sobě SKC často a ráda prohlašuje, že je církví liturgickou. Přesněji, že je „západní katolickou alternativou“,¹ která se v oblasti chápání liturgického slavení od ŘKC odlišuje zejména tím, že toto „*má být víc projevem života společenství, než jak je toto chápáno v římském katolictví. Vedle přítomnosti stále se vyvíjející západní liturgické tradice je zde přítomno liturgické stanovisko utrakvistické církve, citlivé k tomu, aby obřady nezastiňovaly slovo Boží, tedy boj proti planému ritualismu, bez zřeknutí se liturgické praxe západní církve.*“² To, jak jsem se domnívala, by mohlo vést k paradoxu, kdy je na aktivní (minimálně ve smyslu poučené a reflektující) účast věřících na bohoslužebném slavení na jednu stranu kladen nemalý důraz, na druhou stranu však laikům³ nejsou poskytovány dostatečné prostředky umožňující, aby nároku dostáli. Ruku v ruce s neexistující teorií a praxí ohledně liturgického vzdělávání věřících jde pak skutečnost, že kněží v SKC působící jsou různého původu, od něhož se pak odvozuje jednak odlišné vzdělání a formace (nejen) v liturgické oblasti, jednak různá míra, s níž jsou jim základní liturgické důrazy v teorii a praxi svátostného slavení vlastní.⁴

Mým cílem vzhledem k rozsahu práce a omezeným časovým i materiálním prostředkům pak nemohla být žádná vyčerpávající analýza situace v SKC. Rozhodla jsem se proto pokusit se odhalit míru, s jakou jsou ve vnímání věřících ve třech vybraných farnostech (klíč výběru konkrétních farností bude objasněn později) přítomny základní důrazy, jak je definuje oficiální autorita církve. Konkrétně mě pak zajímalo především, nakolik je liturgie prožívána

1 HEJBAL, Dušan. Úvod do teologie bohoslužby, text přednášek pro I. Ročník HTF UK, obor Starokatolická teologie, interní skriptum, str. 2

2 Tamtéž, str. 2

3 Termíny „laik“ a „věřící“ používám ve své práci jako dvě označení téhož, přestože významově by mohl být pojem „věřící“ pojmu „laik“ nadřazen. Slovem „laik“ (řec. – ten, kdo náleží k /Božímu/ lidu) označuji, v souladu s tradicí a všeobecně přijímanou definicí (srv. např. heslo „Laik“ IN: BERGER, Rupert. Teologický slovník. Praha: Vyšehrad, 2008. str. 237), člena církevního společenství, který není ordinován ani vzdělán v teologii.

4 Zde je nutno ještě poznamenat, že samostatný obor „Starokatolická teologie“ je na HTF UK vyučován až od akad. roku 2006/2007, z toho důvodu v současné době není mezi v pastorační aktivně působícími duchovními ani jeden, který by absolvoval toto studium. Nejčastější kvalifikací duchovních v SKC pak je vzdělání v římskokatolické teologii, případně husitské teologii s následnou interní církevní zkouškou ze starokatolických specifik.

jako slavnost společenství, je-li aktivní účast na společném slavení pojímána jako důležitá, případně zda je v očích laiků nějakým způsobem strukturovaná či hierarchizovaná, a jsou-li ze strany věřících vnímány nějaké překážky nebo nedostatky, které brání hlubšímu pochopení a prožití liturgie. Zároveň mě zajímalo, zda lze pozorovat nějaké rozdíly v přístupu k problematice u jednotlivých věřících ve vztahu k osobě faráře (potažmo jeho původu a tedy konkrétní liturgické formaci).

Jelikož však v této oblasti dosud nebyly činěny žádné systematické a obecnější pokusy o získání zpětné vazby od věřících k liturgickému dění, snažila jsem se vstupovat do problému bez výrazného omezení vlastním předporozuměním. Jako metodu otevření tématu jsem pak zvolila smíšený výzkum o dvou fázích – kvalitativní a kvantitativní. V první fázi jsem usilovala prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů o odhalení klíčových skutečností, které se vážou k vnímání a prožívání eucharistické slavnosti⁵ věřícími ve sledovaných farnostech, v druhé jsem pak chtěla získaná data ověřit (případně vyvrátit) na širším vzorku respondentů. Z důvodu snahy omezit případné zkreslení výsledků jsem dotazník v druhé fázi kvantitativního šetření distribuovala pouze mezi členy obcí, z nichž pocházeli respondenti v první, kvalitativní, fázi výzkumu.

---

5 „eucharistická slavnost“ je termín, který je v SKC nejčastěji používán pro označení bohoslužby, při níž je kázáno Boží slovo a slavena Večeře Páně, lze je pokládat za ekvivalent k římskokatolickému termínu „mše“.

1. Teoretické pozadí – teologie bohoslužby v SKC

1. 1 „*Lex orandi, lex credendi*“

Pravidlo, o němž se často tvrdí, že je starší než veškerá křesťanská teologie⁶, ve stručnosti říká, že, co je obsahem modlitby, je (nebo by mělo být) obsahem víry. Nebo jinak, že modlitba je normou víry. Tedy, jak se církev modlí, tak také věří. Zážitek liturgie by tedy měl (v ideálním případě) účastníkům poskytnout možnost nahlédnout, či spíše zakusit víru církve, realizovanou v tom kterém konkrétním společenství. Nejen v prvotní církvi byly texty modliteb vyjádřením víry společenství. Modlitby pronášené při shromážděních sloužily jako vyznání i zdroj katecheze. Postupem času se však liturgie stávala složitější a z původně přehledného dění s málo kodifikovanými prvky se stával kolos, který nejenže ztratil schopnost prostředkovat obsahy víry, ale sám se stal nesrozumitelným a potřeboval být vykládán.

S rozšířením křesťanství mimo řecký a latinský jazykový okruh a zároveň ustálením latiny jako posvátného univerzálního liturgického jazyka se pak přirozené porozumění stalo téměř nemožným. Rozumět tomu, co se při mši odehrává, mohl jen kněz (a ani to nebylo v některých obdobích vývoje západní liturgie vůbec samozřejmé) a od laiků se začalo vyžadovat spíše opakování katechizmových pouček než aktivní porozumění církevnímu učení žitému v liturgickém slavení. V průběhu mše se pak odehrávaly dva paralelní děje. Na jedné straně celebrant sloužil liturgii, které se však aktivně účastnil jen on a v omezené míře ministranti, na druhé prostí věřící odříkávali modlitby podle modlitebních knížek a zpívali písně. Lid tak mohl (v lepším případě) čerpat informace o obsahu víry během liturgie pouze z kázání, tedy z konkrétního osobně podmíněného projevu jednotlivce, a z podoby liturgického prostoru (z fresek na stěnách, oltářního obrazu, zdobnosti celého prostoru apod.).

Tato praxe s sebou přinesla mnoho problémů, jedním z nejpalčivějších byl vznik na oficiální církevní nauce málo závislé soukromé a lidové zbožnosti. O tom, že často docházelo k matení a opouštění křesťanského rámce v nejširším slova smyslu, již dnes není pochyb. Dalším byla naprostá ztráta zájmu o liturgické dění mezi věřícími. Nešlo o společné slavení shromážděné obce s jejím Pánem, ale o oběť vykonávanou knězem a nedělní povinnost,

---

6 Paul De Clerc vznik této zásady klade do 5. stol. a její formulaci připisuje Prosperu Aquitánskému sekretáři papeže Lva I., který ji použil jako součást oponentury vůči bludnému pelagiánskému učení o nepotřebě Boží milosti k dosažení spásy. Srv. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak jí porozumět. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. Přel. Tomáš Jelínek., str. 55 – 56

kteřou zbožní věřící plní svou zcela pasivní účastí. *Lex orandi, lex credendi* upadlo v zapomnění. Liturgie přestala být zdrojem a vyjádřením víry církve.

Přesto se však stále objevovaly hlasy volající po znovunastolení stavu, kdy by liturgické dění bylo prvkem sjednocujícím společenství.⁷ A to právě tím, že je v souladu s jeho vírou⁸ a dává tak (mimo jiné) jeho účastníkům prostředek pro spoluprožívání a společné pochopení jejich obsahů. Snad všichni reformátoři západní církve se kriticky vyjadřovali k podobám liturgického slavení. Mnohdy docházelo k radikálním revolucím, kdy byl dosavadní způsob slavení bohoslužby zcela odmítnut a vytvořen od základů nově. Docházelo pak k přetržení kontinuity a ztrátě všeho i toho dobrého.

Ve vznikajícím starokatolickém hnutí docházelo přirozeně od počátku k zásahům do liturgie. Dělo se tak z různých pohnutek a různou měrou. Pokud bychom srovnávaly tento reformní proud s jinými (které přišly před ním ale i po něm) zjistili bychom, že snahy o reformu byly spíše opatrné a pozvolné. Přeci jen zakladatelé starokatolické církve pokládali za podstatné zachovat viditelnou spojitost s římskokatolickou tradicí. Nechtěli se chápat jako jiná, nová, lepší konfese, chtěli být dobrými katolíky, což v jejich očích zahrnovalo úctu k tradici. Skutečná reforma se tak rodila postupně.

Zároveň je třeba mít na paměti, že dodnes neexistuje nic jako jedna univerzální starokatolická církev. A liturgie jednotlivých místních církví se vyvíjely odlišně a dodnes si zachovávají značnou variabilitu. Stejně jako pro teologii, platí však pro liturgii pravidlo, že v „podstatném je třeba zachovávat jednotu.“⁹ Hledat a nalézat ji můžeme především ve struktuře slavení, v důrazech na jeho přístupnost a srozumitelnost i viditelné propojení

---

7 Pro současnou liturgickou praxi Starokatolické církve v ČR je z reformních proudů zásadní zejména utrakvistická církev

8 Je vlastně jakousi „žitou vírou“, realizací víry přístupnou pro smysly, zapojující do aktu víry celého člověka tak, jak byl Bohem stvořen, nejen jeho rozum, jako v případě katechese (tak jak si ji většina věřících představuje a jak ji také zažila), která pouze předkládá pravdy víry v podobě pouček a formulovaných myšlenek. Více o tom v: De Clerck, Paul, Moudrost liturgie a jak jí porozumět, přeložil Tomáš Jelínek, Kostelní vydání 2002

9 „*In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*“ (česky „V nutném jednotu/shoda, v nerozhodnutém svoboda/volnost, ve všem láska/dobrá vůle“) je výrok připisovaný Aureliu Augustinovi. Pravděpodobně jej ale takto zapsal o mnoho století později Rupert Maldenius (vlastním jménem Petr Meiderlin), německý teolog, v 17. st. Jeho výrok zní: „*Verbo dicam: Si nos servaremus in necessariis Unitatem, in non-necessariis Libertatem, in utrisque Charitatem, optimo certe loco essent res nostrae.*“, tedy: „*Slovem (Zkrátka), dovoďte mi říci: Pokud budeme zachovávat v nezbytných (esenciálních) věcech jednotu, ve zbytných (ostatních) svobodu (volnost) a v obou lásku, naše věc (záležitost) bude jistě zařízena nejlépe.*“. Výrok je často citován na obranu tolerance, teologické a náboženské svobody, je zároveň heslem Jednoty bratrské, americké Evangelické presbyteriánské církve a Svazu německých katolických studentských asociací, největšího mezioborového spolku akademiků v Evropě. Výrok se nachází také v první encyklice papeže Jana XXIII. *Ad Petri cathedram* (1959). Srv. Wikipedie. [online]. [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/In_necessariis_unitas,_in_dubiis_libertas,_in_omnibus_caritas

s teologií, nebo chceme-li, učením církve. Zároveň se starokatolické církve (a SKC v ČR v tomto není výjimkou) vědomě a otevřeně hlásí k tradici západní katolické církve.¹⁰ V současné době jsou pro náhodného nepoučeného návštěvníka liturgie římskokatolická a starokatolická v podstatě shodné. Nermalou měrou k tomu přispěly reformy 2. vatikánského koncilu, které odstranily nejkřiklavější nešvary ve slavení římskokatolické mše. V Čechách pak, kde se po pádu komunistického režimu SKC v podstatě rodila z popela, nově formovala svou liturgii na podkladě podruhovatikánské římskokatolické liturgie. „*V této době v podstatě neexistovala ve starokatolické liturgii nějaká vlastní specifika, ze kterých by bylo patrné, že se jedná o svébytnou liturgii svébytné církve.*“¹¹ Další vývoj pak šel od překladů původních starokatolických textů (zejména z německé církve) k vlastní liturgické tvorbě (většina původních modliteb v liturgii je, stejně jako u původních SKC textů bohoslužebných písní, dílem biskupa Dušana Hejbala). Ta vyvrcholila v roce 2011 vydáním vlastní mešní knihy nazvané Eucharistická slavnost Starokatolické církve¹², čemuž předcházelo její schválení za jediný závazný zdroj pro sloužení liturgie v SKC 46. řádnou synodou SKC v ČR ve Vizovicích 2. 10. 2010.

1. 2 Významné důrazy v liturgice Starokatolické církve

Přestože jsou si v mnohém podobné, dopustili bychom se nepřesnosti, kdybychom mezi bohoslužbu slavenou v SKC a ŘKC dali rovnítko. Stejně jako v teologii obou konfesí nalézáme i v liturgickém slavení odlišnosti. Mezi nejvýraznější patří starokatolický důraz na církevní rozměr bohoslužebného slavení (liturgie není vztahováním se jednotlivce k Bohu skrze zprostředkovatelskou službu kněze, nýbrž spásným konáním celého mystického těla Kristova, v němž je zahrnuta a sjednocena celá církev bez ohledu na čas a místo, kde se liturgie právě realizuje)¹³ a s tím spojenou aktivní účast všech věřících, trojiční charakter každé bohoslužby¹⁴ či vzájemnost celého dění¹⁵. Nelze opomenout ani důraz na zvěstování

10 Srv. HEJBAL, Dušan. *Úvod do teologie bohoslužby*. Text přednášek pro I. ročník HTF UK obor Starokatolická teologie, str. 2

11 STRÁNSKÝ, Pavel Benedikt. *Historický vývoj a současná podoba české starokatolické liturgie*. rigorózní práce CMTF UP v Olomouci, Olomouc: 2008

12 *Eucharistická slavnost Starokatolické církve: starokatolický misál*. 1. vyd. Praha: Biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR, 2011, 681 s. ISBN 978-80-254-9903-0.

13 Tady je nutno podotknout, že přestože Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum concilium přijatá 2. vatikánským koncilem hovoří v podobném duchu, SKC teorie a praxe je v uplatňování zmiňovaného pohledu důslednější a důraznější. Srv. čl. 26 /Liturgie jako projev církve/ zmiňované konstituce.

14 Starokatolická církev jako jednu z prvních změn v liturgii zařadilo do anafory epiklesi, což bylo ovlivněno zejména úsilím uvést v soulad současnou církevní praxi s tím, co je nám známo o praxi staré církve (epiklese nalézáme již u Hippolyta), jednak inspirací od východní církve, kde je epiklese kontinuálně přítomna od počátku až do současnosti.

15 Je to Bůh, který člověka zve ve svém slovu ke slavení, sklání se k němu a skrze působení Ducha Svatého mu

Božího slova (tedy čtení z Písma a kázání) jako nutnou a významnou součást liturgického slavení. Neboť Starý a Nový zákon jsou svědectvím o zjevení, v nich se Bůh k člověku sklání a z nich můžeme (a máme) především čerpat poznání o spásném Božím konání v dějinách.

Eklesiální rozměr liturgie je v realizaci samotného poslání církve, která má od svého počátku za úkol zpřítomňovat Kristovo spásné dílo, které vyvrcholilo ve velikonočních událostech kříže, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení. V bohoslužebném slavení, zejména pak ve slavení eucharistie (Večeře Páně), se Církev v pravém slova smyslu uskutečňuje, těžko si lze představit církev bez nějaké formy společného kultického jednání. Chválení a díkůčinění, patří spolu s prosbami a společným svátostným stolováním k církvi již od počátků její existence.¹⁶ „*Církevní obec, která zde na zemi slaví liturgii je prorockým znamením a obrazem nebeského Jeruzaléma, nebeské církve.*“¹⁷ Každé jednotlivé společenství scházející se k liturgickému slavení je pozemským (a tedy nedokonalým) obrazem, zpřítomňováním konečného cíle uskutečněné Církve nebeské. A to jako mystické tělo Kristovo, společenství svatých, Boží lid, kde je každý křtem povolán ke kněžství (pro odlišení od svátostného služebného kněžství jej nazýváme kněžstvím všeobecným), které vychází z kněžství Kristova a vrcholně se uskutečňuje v kultickém bohoslužebném jednání.¹⁸

Za základní pro opravdové pochopení a z něj plynoucí odpovědné slavení liturgie je tedy aspekt všeobecného kněžství. Každý, kdo se předmětného dění účastní, je samotným Bohem zván, aby se aktivně podílel na jeho kněžské službě. Je tedy důležité, aby při slavení nedocházelo k dezinterpretaci stavící proti sobě „aktéry“ a „konzumenty“. Naopak kvalitu liturgického slavení ovlivňuje autenticita postoje každého jejího účastníka, míra jeho zapojení (vnějšího i vnitřního) či hloubka jeho „porozumění“. Jediným skutečným knězem je Kristus sám, my ostatní máme na jeho kněžství účast. A skrze povolání přijímáme pověření k jednotlivým službám. Někteří jsou tak Kristem voláni, aby se ujali služby svátostného

---

dává zakoušet milost svých zaslíbení (katabasis), naproti tomu člověk se k Bohu obrací a odpovídá na pozvání díkůvzdáním, chválou a oslavou i prosbami (anabasis). Jen v zohlednění těchto dvou směrů můžeme dění při slavení eucharistie nahlédnout jako živé a otevřené pro všechny, kteří se jej účastní a neuzavírají se jeho působení. Třetím směrem, na který je nejčastěji zapomínáno, je pro eklesiální charakter liturgie nejdůležitější. Jde o směr horizontální, o proměnu, spojení a sjednocení. Srv. KUNETKA, František, *Slavnost našeho vykoupení*, vydání v KN první, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1997, str. 50 – 59

16 Patrně první zmínka o takovýchto shromáždění křesťanů je v 1. listě apoštola Pavla do Korintu, který byl napsán pravděpodobně kol. roku 56 po Kr. Srv. KUNETKA, František. *Eucharistie v křesťanské antice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, str. 11.

17 HEJBAL, Dušan. *Úvod do teologie bohoslužby*. Text přednášek pro I. ročník HTF UK obor Starokatolická teologie, interní skriptum, str. 21

18 Srv. HEJBAL, Dušan. *Úvod do teologie bohoslužby*. Text přednášek pro I. ročník HTF UK obor Starokatolická teologie, interní skriptum, str. 20

kněžství, jiní jsou voláni k jiným druhům participace na liturgickém dění. V SKC nejsou jednotlivé nesvátočné služby nijak pojmenovány a věřící do nich nejsou ustanovováni¹⁹, spíše jsou zváni, aby se dle individuálních obdarování samostatně a maximální možnou měrou ujímali konkrétních úkolů, které s sebou slavení bohoslužby přináší.²⁰

Podstatu starokatolického přístupu k liturgickému slavení pak pěkně vystihují dvě definice z publikace vypracované biskupem ThMgr. Dušanem Hejbalem pro potřeby výuky studentů oboru Starokatolická teologie na HTF UK.²¹ „*Liturgie je osobní setkání Boha s jeho Církví a současně s celou osobností každého jejího údu v Kristu a skrze Krista v jednotě Ducha svatého, zahalené v posvátná znamení.*“²² a „*Správně se setkat s Bohem znamená hlouběji prožít mezilidskou jednotu. Liturgické slavení je ekleziální epifanie (diabasis) Boží lásky k lidem (katabasis) a lidské lásky k Bohu (anabasis).*“²³ Z výše uvedeného vyplývá, že liturgie je především kultickým jednáním církve, modlitbou církve, dále pak osobním setkáním každého člena slavicího společenství s trojjediným Bohem, které se však děje v církvi a uskutečňuje se v prožitku mezilidské jednoty vyrůstající na prvním místě z Boží lásky k lidem a na druhém pak z lidské lásky k Bohu, která na ni odpovídá. Liturgie sjednocuje a v tomto sjednocení dává zakusit hloubku a odzbrojující velikost tajemství *communio* Trojice. Zároveň se při ní v církvi zpřítomňuje Kristova spásná oběť, která je završením všech starozákonních obětí a jako taková znemožňuje jakékoli další přinášení obětí z naší strany. Kristus sám je pak zároveň jediným pravým knězem a zároveň hlavou mystického těla, jehož každý úd má na Kristově kněžství podíl, přijatý ve křtu.

1. 3. Krátká poznámka ke starokatolické teologii a eklesiologii

Dříve než obrátíme svou pozornost k stávající SKC liturgické praxi, je nutné učinit ještě krátkou poznámku k základnímu východisku starokatolické teologie a eklesiologie. Základní normou pro posouzení, zda lze nějaké učení či nějakou praxi přijmout pro SKC jako závaznou

---

19 Neexistují tedy ani žádná „nižší svěcení“, jak tomu bylo v ŘKC před 2. vatikánským koncilem, ani nejsou žádné speciální kurzy či zvláštní formace, na jejichž základě by byli laici k jednotlivým úkolům povoláváni, jak to v ŘKC ukládá Konstituce o posvátné liturgii, SC 29

20 Mezi takové úkoly patří zejména čtení biblických perikop, zpěv žalmů, hudební doprovod při bohoslužbě, asistence u oltáře či spontánní vyslovení přímlyvy.

21 HEJBAL, Dušan. *Úvod do teologie bohoslužby*. Text přednášek pro I. ročník HTF UK obor Starokatolická teologie, interní skriptum.

22 HEJBAL, Dušan. *Úvod do teologie bohoslužby*. Text přednášek pro I. ročník HTF UK obor Starokatolická teologie, interní skriptum, str. 4

23 KUNETKA, František, *Slavnost našeho vykoupení*, vydání v KN první, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1997, str. 50 – 59

a platnou, je její soulad s Písmem a apoštolskou pratradií. Křesťanský kánon Starého a Nového zákona, jak se v církvi ustálil v průběhu 2. stol., má zcela nezastupitelné místo. Jde o jedinečné svědectví o Božím zjevení se člověku, tedy o Bohu samém, které je prvotním, dokazujícím svědectvím uskutečněným Duchem svatým samotným skrze lidské autory. Díky písemné fixaci prvotního ústně tradovaného materiálu je ve velké míře zachována jeho původnost a stává se tak pro nás jediným v současnosti přístupným svědectvím o zjevení. Jelikož však součástí kánonu není (a ani nemůže být) veškerý ústně tradovaný materiál, jak je ostatně výslovně zaznamenáno v Písmu samotném²⁴, je třeba pracovat s hypotézou, že raná církev měla k dispozici ještě ústní podání apoštolů a prvotních obcí. „*K této mimobiblické, ústně-apoštolské pratradii patří podle všeobecného katolického učení kánon sám, nejstarší známá vyznání víry a církevní úřad ve své trojdílné formě, tj. Episkopátu, presbyteriátu a diakonátu.*“²⁵ Jako zdroj nových obsahů víry pak je tato pratradiice završena právě přijetím biblického kánonu. Všechna následná věroučná rozhodnutí musí vycházet ze svědectví Písma nebo této pratradiice. Mezi apoštolskou pratradií a následnou církevní tradicí je pak třeba položit jednoznačné dělítko, které oběma vykáže patřičné místo. Církevní tradice, potažmo církev sama se vytvořením kánonu jednou provždy podřídila Písmu a apoštolské pratradii. Veškeré další podání a učení formulované v církvi má vůči těmto dvěma normativním celkům napříště funkci služebnou. Jejím cílem není přinášet nové „pravdy víry“, které by byly Bohem zjeveny nějaké církevní autoritě nezávisle na Písmu a apoštolské pratradii, nýbrž zpřítomňování a uchovávání pravdy dosvědčené v „apoštolském evangeliu“ (tedy v kánonu a pratradii).²⁶

Základním měřítkem (nejen) pro teologii bohoslužby nýbrž i pro liturgickou praxi tak musí ve starokatolickém vnímání zůstat v konečném důsledku právě jen teologie a praxe prvotní církve živené přímým svědectvím prvních apoštolů a prvních obcí. To však nevylučuje jakýkoli vývoj, naopak předpokládá to snahu o správné učení (a správnou praxi), tedy o církevně závazné a tedy církví jakožto Bohem ustanovenou skutečností vykládání zjevení. To opět, přestože jde o nikdy neukončený proces, má dvě fáze. Závazné výroky může církevní tradice činit jen tehdy, jde-li o výroky celé církve. Okamžikem rozdělení došlo k narušení Božího záměru církve, které s sebou nevyhnutelně nese oslabení a omylnost.

24 „*Je ještě mnoho jiného, co Ježíš učinil; kdyby se mělo všechno dopodrobna vypsát, myslím, že by celý svět neměl dost místa pro knihy o tom napsané.*“ (J 21,25). Srv. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad*. 12. vyd., (3. opr. vyd.). Překlad Miloš Bič, Josef Bohumil Souček, Jindřich Mánek et. al. Praha: Česká biblická společnost, 2006, sv. II, str. 152.

25 KÜRY Urs. *Starokatolická církev, její dějiny, její učení, její cíle*, I. a II. Díl, str. 84

26 Srv. Tamtéž, str. 85

„Církevně závazná naučná tradice je však uložena ve věroučných rozhodnutích nerozdělené církve prvního tisíciletí.“²⁷ Ta jsou tak přijímány jako závazná ve vztahu k Písmu a apoštolské pratradiční interpretativní vyjádření základních obsahů a smyslu zjevení. Každá další církevní tradice má být podrobena zkoumání, nakolik je s výše uvedeným v souladu a podle toho k ní má být přistupováno.

Církev sama pak ve víře konaném (a přijímaném) kázání a ve svátostech se stává zpřítomňujícím zjevením Boha. Místem, kde Bůh sám je v Duchu svatém přítomen a koná. Z toho plyne význam a vážnost liturgického slavení, zejména pak slavení eucharistie, které je v pravém slova smyslu uskutečňováním církve a zdrojem pro veškerou další její činnost.

1. 4 Obvyklá liturgická praxe v SKC farnostech

V návaznosti na teoretické pojetí liturgického slavení se snaží starokatolická církev bohoslužebnou praxi podřizovat starocírkevní realitě a to jak po formální, tak obsahové stránce. V podstatě to znamená, že SKC usiluje o to, aby se bohoslužebné slavení opět stalo pro každého jednotlivého účastníka aktem hluboce niterně prožívaného intimního společenství Boha a církve realizovaného v žité vzájemnosti bratří a sester. Zároveň hledí zachovávat základní poslání, které církvi od Boha přísluší, ve zvěstování spásného Kristova díla, tak jak je zachyceno ve svědectví Písma, a slavení svátostí, v němž zůstává církev a každý její člen tajemně v kontaktu s Bohem samým.

V současnosti lze říci, že praxe v SKC farnostech je, co se týče slavení liturgie, jednodušší, než tomu bylo ještě před pár lety. Výrazně k tomu dopomohlo vydání zmiňovaného „starokatolického misálu“. Přesto však přetrvávají rozdíly mezi jednotlivými společenstvími v přístupu k liturgickému slavení jak ze strany kněží, tak ze strany věřících. To se pochopitelně odráží v bohoslužebné praxi, a to v těsné vazbě na neexistující jednotnou formaci kněží a jakoukoli formaci laiků. Lze se tedy domnívat, že vzhledem k neexistenci prostředků, které by umožnily věřícím ani v případě jejich zájmu v oblasti starokatolického pohledu na liturgii získat dostatečné informace, bude docházet mezi jednotlivými farnostmi a potažmo i mezi jednotlivými věřícími k široké variabilitě postojů a interpretací bohoslužebného dění. Tyto budou ovlivněny jednak specifiky konkrétního duchovního pastýře, jednak osobní historií a postoji každého jednotlivého věřícího.

Proti zmiňovanému trendu podporujícímu variabilitu stojí fakt, že SKC je malou církví,

---

²⁷ Tamtéž, str. 85

v níž se všichni kněží osobně znají a na pravidelných setkáních presbyteria dochází k debatám o podobách liturgického slavení a přístupech k němu. Alternativa pro věřící však neexistuje, jsou odkázáni výhradně na (převážně) necílené působení faráře ve vlastní obci.

Přes výše uvedené lze říci, že na základních východiscích, tak jak byla výše přiblížena, panuje větší či menší shoda. Různí se míra, s jakou je jednotlivým důrazům v teologii bohoslužby přikládána váha i názory na to, jak dosáhnout cíle opravdovější (tedy hlubší a aktivnější) účasti věřících na liturgickém slavení. Škála názorů a podoby jejich praktické realizace se nacházejí na ose mezi konzervativním k západní katolické tradici inklinujícím pohledem, který se výrazněji neliší od podruhovatikánského římskokatolického ideálu, a názorem, že je především třeba navazovat na ducha starokřesťanských společenství, jejichž průběh byl z větší části nesen společnou duchovní zkušeností a která neměla příliš mnoho jednotných a závazně stanovených prvků. Z teologického hlediska, které jasně odlišuje situaci v prvotní církvi od následné církevní tradice, však nelze situaci v obcích apoštolské a těsně poapoštolské doby a dnešních farnostech ztotožňovat. Zároveň však nelze nebrat v úvahu skutečnost, že současná podoba západní katolické liturgie je výsledkem vývoje, jehož časově nejdelší část spadá již do doby poapoštolské. Je tedy legitimní a žádoucí studiem historie odhalovat elementy, které byly přítomné ve slavení staré církve, u ostatních pak aplikovat normativní měřítko Písma a apoštolské pratradiční.

Tato situace se pak zrcadlí ve větší či menší míře, s níž jsou jednotlivé aspekty liturgické praxe pojímány jako neměnné nebo naopak ve své konkrétní podobě podřízené svému účelu. Jistě nepřekvapí, že kněží s původně římskokatolickou formací jsou orientováni spíše konzervativně, zatímco původní starokatoličtí duchovní (nebo duchovní pocházející z jiné denominace než římskokatolické) uplatňují vzhledem k liturgické praxi postoje spíše svobodné a přející kreativitu. Z tohoto trendu však existují výjimky.

Co se týče vztahování se věřících k slavené liturgii, nejsou k dispozici, jak již bylo řečeno v úvodu, žádné informace (s výjimkou osobní reflexe jednotlivých kněží, která je však málo sdílena a pro ostatní spíše nedostupná). Cílem této práce je udělat na tomto poli první malý krůček a otevřít tak téma zda a případně jak má církev usilovat o poznání, pochopení a případně ovlivňování postojů starokatolických laiků k liturgickému slavení.

2. Smíšený výzkum zaměřený na vnímání eucharistické slavnosti věřícími ve Starokatolické církvi v ČR

2. 1 Eucharistická slavnost očima laiků – plány a cíle výzkumu

Jako prostředek pro získání informací o sledovaném fenoménu jsem zvolila dvoufázový smíšený výzkum na poměrně malém vzorku respondentů. Cílem realizovaného výzkumu bylo v první řadě zjistit, jakým způsobem vnímají věřící ve Starokatolické církvi v ČR dění během nedělní bohoslužby²⁸. Protože ke zkoumanému problému dosud neexistují v SKC žádné dostupné studie a v podstatě ani žádné poznatky, šlo mi zejména o to pokusit se problém otevřít, případně definovat klíčové problémy pro další uvažování o této oblasti. Dále jsem usilovala o to zjistit, zda je sloužená liturgie pro věřící uchopitelná, nebo zda vnímají nějaké překážky při účasti na bohoslužebném slavení. Dalším faktorem, na který jsem se chtěla zaměřit, byla míra pochopení a přijetí klíčových konceptů starokatolické teologie bohoslužby jednotlivými věřícími, potažmo věřícími jako skupinou obecně. Třetí oblast zájmu pak tvořil vztah mezi liturgickou formací duchovního a pojetím bohoslužby věřícími v jím spravované farnosti. S tím souvisel záměr odhalit případné rozdíly v uchopování dění během eucharistické slavnosti laiky v jednotlivých sledovaných společenstvích.

2. 1 Výzkumná strategie a metodologie

2. 1. 1 Základní výzkumná strategie kvalitativní části a metody sběru dat

Jako inspirační model pro kvalitativní část mi posloužila výzkumná strategie známá jako tzv. „zakotvená teorie“ (*grounded theory*) svázaná se jmény amerických sociologů B. Glasera a A. Strausse (1967). A to především její první část (kontext objevování – *context of discovery*), v jejímž průběhu dochází k získávání dat za účelem spekulativního a kreativního

---

28 Oficiální v SKC užívaný termín pro bohoslužbu, při níž je hlášáno Boží Slovo a slavena eucharistie (Večeře Páně), je „eucharistická slavnost“ (srv. *Eucharistická slavnost Starokatolické církve: starokatolický misál*. 1. vyd. Praha: Biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR, 2011. str. 5), v jednotlivých farnostech se však pro označení eucharistické liturgie ve výše uvedené definici běžně používá také označení „mše“ či „bohoslužba“, případně „eucharistická bohoslužba“. Často pak jsou uvedené termíny vnímány jako rovnocenné a je jich užíváno více méně náhodně s různou frekvencí. Z těchto důvodů užívám výše uvedených termínů jako synonym.

generování hypotéz.²⁹ Komplexní aplikaci strategie okolnosti výzkumu neumožňují, je však výzvou k prohloubení a rozvinutí zkoumání do budoucna.

Jako metody pro získávání dat pak sloužilo v omezené míře zúčastněné pozorování, aktivní účast na bohoslužebném slavení, kterého se účastnili i vybraní respondenti; které však z důvodů různé vzdálenosti neproběhlo ve shodné míře ve všech vybraných farnostech, a zejména hloubkové polostrukturované rozhovory. Přičemž jsem se snažila, aby rozhovory probíhaly po společně prožité bohoslužbě, to se mi však podařilo pouze v šesti z devíti vedených rozhovorů.

2. 1. 2 Výběr respondentů

Při výběru konkrétních respondentů jsem vycházela ze stanovených cílů a zvolených výzkumných metod. V prvním kroku jsem vybrala tři farnosti, na které jsem se v celém následném výzkumu zaměřila. Kritériem výběru byla jednak dostupnost (tedy vzdálenost od mého bydliště) a moje dosavadní znalost, jednak charakter obce, tedy počet aktivních členů a podoba jejich vzájemných vztahů, množství nabízených aktivit, podoba zázemí farnosti atp. a v neposlední řadě osoba duchovního, především jeho původ a liturgické vzdělání. Z těchto důvodů jsem po delší úvaze zvolila SKC obec v Praze, Jablonci nad Nisou a Táboře.

Jelikož největší počet starokatolíků je v ČR z pochopitelných důvodů soustředěn v pražské farní obci, kde je zároveň farářem biskup církve, který v církvi navíc zastává úlohu klíčové autority (nejen) pro oblast liturgie, pokládala jsem za nutné zvolit jako výchozí společenství pražskou farnost. Jako v jediné se tu konají bohoslužby pravidelně třikrát týdně, přičemž někteří věřící se účastní téměř výhradně bohoslužeb ve všední dny. Kromě pravidelných bohoslužeb zde probíhá řada aktivit (například hovory nad Biblí, večery věnující se starokatolickým specifikům, filmový klub, společné farní výlety, koncerty, kulturní akce kolem katedrálního chrámu a řada dalších). Úskalí této volby spočívají především ve skutečnosti, že pravidelnými účastníky bohoslužeb jsou z velké části studenti starokatolické teologie, případně zaměstnanci biskupského ordinariátu, kteří mají nadprůměrné liturgické vzdělání a zároveň se (i když bez oficiálního pověření a většinou neformálně) podílejí na formaci ostatních farníků, což by potenciálně mohlo vést k ovlivnění obecného povědomí o liturgickém slavení. Spojení biskupa a faráře s sebou na druhou stranu nese nesporné problémy vyplývající z jeho značné vytíženosti a zároveň z prvotního ostýchavého postoje

---

29 Srv. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace*; Druhé, aktualizované vydání; Praha: Portál, 2008, str. 123-125

některých věřících k „vrchní církevní autoritě“. Dalším problémem je pak značná fluktuace věřících v obci. To vše vede k tomu, že pražská obec má jiný (co se vazeb týče mnohem volnější) charakter než většina ostatních SKC obcí.

Druhé dvě obce pak představují velikostí i charakterem více méně typická SKC společenství. Farnost Jablonec nad Nisou je obcí čítající cca 80 členů, z nichž aktivní je zhruba čtvrtina. Přestože jde o společenství vybudované ve městě, kde byla silná starokatolická obec již na konci 19. století³⁰, které užívá původně starokatolický secesní kostel, byla zde živá obec rekonstruována v podstatě od nuly během devadesátých let dvacátého století a toto budování pokračuje dodnes. Iniciátorem a hybnou silou veškeré aktivity od počátku byl (a stále je) duchovní ThDr. Karel Koláček, který vystudoval HTF (tehdy ještě obor Husitská teologie) a byl v roce 2003 vysvěcen na kněze biskupem Dušanem Hejbalem. Prošel tedy starokatolickou formací a nikdy aktivně nepůsobil v jiné církvi. Jako místo pro realizaci výzkumu jsem Jablonec zvolila jednak z výše uvedených důvodů, kdy zde soustředěná farnost je představitelkou jednoho z typů SKC obcí, a to obce historické, která však de facto zanikla odsunem původního německého obyvatelstva, má vlastní zázemí (v podobě kostela a v současné době již i přilehlé fary) a tradici v regionu. Duchovním pak je člověk se starokatolickou formací.

Farnost v Táboře je oproti předešlým dvěma obcím, která vznikla až v roce 1997 kolem faráře Mgr. Aloise Sassmana, jenž do SKC přišel z církve římskokatolické, konkrétně z řádu salesiánů. Společně s ním v obci působí ještě jáhen Jakub Smrčka. Tábořské společenství patří mezi menší, nicméně s celou řadou aktivit zaměřených jak dovnitř církve (dětský časopis Rybička, pěvecký sbor) tak navenek (řada přednášek, letní dětské tábory, pastorační středisko Communio). Společenství užívá kostel sv. Filipa a Jakuba v centru města, který je v majetku města a obec v něm je v pronájmu. Jako taková je představitelkou farnosti vyrostlé kolem osoby duchovního, který do SKC přišel již po nějaké době působení v ŘKC církvi. V regionu nemá na co navazovat a její základy jsou tak postaveny spíše na osobě duchovního, její fungování a činnost jsou pak v převážné míře výsledkem jeho pastoračního působení.

V druhém kroku jsem pak poprosila duchovní ve zvolených farnostech, aby mi pomohli nalézt tři aktivní laiky z každé zvolené farnosti ochotné věnovat čas výzkumnému rozhovoru. Přičemž zásadní bylo, aby šlo o věřící aktivní ve společenství (to znamená takové, kteří se

---

30 Samostatná starokatolická obec v Jablonci nad Nisou vznikla oddělením od Desné, do jejíhož pastoračního území do té doby patřila, 1. 9. 1897 a čítala v době svého vzniku cca 1200 věřících (KOLÁČEK, Karel.

Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, Brno: L. Marek, 2006, str. 108)

více méně pravidelně účastní (zejména) nedělních bohoslužeb), bez teologického vzdělání (ani v současnosti teologii studující). Ty jsem pak prostřednictvím duchovních oslovila jednotným motivačním dopisem.

Následné rozhovory se pak realizovaly buď v zázemí farnosti (v Jablonci nad Nisou a s výjimkou jednoho rozhovoru také v Praze) nebo před kostelem (v Táboře, kde obec žádné vlastní zázemí nemá). Rozhovory jsem si nahrávala na záznamové zařízení.

2. 1. 3 Kvantitativní část

Kvantitativní část výzkumu proběhla formou dotazníkového šetření mezi členy tří vybraných farností. Cílem bylo poznatky z kvalitativní části výzkumu uvést do širšího kontextu celého zkoumaného společenství, omezit riziko zkreslení dané specifickými osobnostními rysy respondentů z kvalitativní části výzkumu, prohloubit poznání nalezených vztahů mezi jednotlivými zjištěnými daty a to zejména s ohledem na rýsující se fenomény v laickém přístupu k bohoslužbě.

Dotazník byl zaslán farářům s prosbou o jeho distribuci všem aktivním laikům v obci (elektronickou formou, případně v tištěné podobě). V tomto případě byla aktivita definována mírněji než v případě hledání respondentů pro kvalitativní část, a to jako alespoň nepravidelná účast (více než jednou ročně) na bohoslužebném životě farnosti. Důvodem byla zejména odlišná forma získávání a zejména jiná předpokládaná funkce sebraných dat. Zatímco v první fázi bylo klíčové, aby respondent měl živou zkušenost s účastí na bohoslužbě a byl schopen se k aktuální podobě eucharistické slavnosti ve své farnosti bezprostředně vztahovat, v druhé fázi šlo spíše o zasazení zkušenosti s bohoslužebným slavením ve sledované obci do dotazníkem fixovaného rámce.

V Jablonci nad Nisou a Praze jsem pak navíc dotazníky osobně předala k vyplnění po nedělní bohoslužbě. Do Tábora jsem se vzhledem k značné vzdálenosti osobně nedostala, což mělo patrně vliv na počet vrácených vyplněných dotazníků.

2. 1. 4 Etické otázky

Obě fáze výzkumu byly formálně anonymní, fakticky bylo toto narušeno skutečností, že s řadou respondentů výzkumu se již delší dobu osobně znám. Data jsou nicméně uchovávána nikoli pod jmény, nýbrž pod kódy, které jsou složeny pouze z prvního písmene názvu města, z něhož respondent pocházel, a čísla označujícího pořadí, v jakém byla data získána

(v kvalitativní části) resp. zpracována (v případě dotazníkového šetření).

Kvalitativní rozhovory jsem vždy začínala otázkou na souhlas s účastí ve výzkum, což je zaznamenáno na nahrávce. Všichni účastníci byli předem tázáni, zda souhlasí s nahráváním rozhovoru, a byli také podrobně seznámeni s účelem, za jakým jsou data shromažďována, a jak s nimi bude následně nakládáno. Všem respondentům z kvalitativní části jsem pak nabídla, že jim v případě zájmu zašlu výslednou práci. Těm, kteří projeví zájem, ji pak zasílám emailem, případně zprostředkovaně přes faráře.

2. 1. 5 Metoda zpracování dat

Přepisy rozhovorů z kvalitativní části jsem nejprve zpracovávala metodou otevřeného kódování, získané kódy jsem pak seskupovala do kategorií a redukovala duplicitní výskyty téhož obsahu. Získané kategorie jsem pak pomocí axiálního kódování a konečně selektivního kódování³¹ organizovala, redukovala (sloučením konkrétnějších kategorií do obecnějších) a uváděla do vztahů ve snaze vytvořit funkční analytický příběh. S výjimkou prvního kroku (otevřeného kódování) jsem pracovala odděleně s materiálem z jednotlivých farností, aby bylo možné nadále porovnávat jednotlivá společenství mezi sebou. Paralelně s tím jsem vypracovala popis nejvýznamnějších odlišností ve slavené bohoslužbě, které jsem se účastnila před samotným vedením rozhovorů ve sledovaných obcích. V Praze a Jablonci nad Nisou jsem měla k dispozici delší zkušenost s průběhem liturgického slavení, což jsem přirozeně zohlednila, pracovala jsem tak s komplexnější představou o obvyklé podobě bohoslužby než v případě farnosti v Táboře.

Dotazník pro kvantitativní část jsem pak vypracovala na základě předběžné analýzy okódovaného materiálu z první části výzkumu. Takto vytvořený dotazník mi pak pomohl ujasnit si zejména rozdíly mezi jednotlivými obcemi. Vzhledem ke krátkému času na dotazníkové šetření a skutečnosti, že jsem dotazníky díky značné vzdálenosti nemohla v Táboře sama rozdat, se mi jich z této obce vrátilo méně, než kolik bych jich získala, kdybych vytvořila vstřícnější podmínky. Celkový počet vyplněných dotazníků tak 33.

2. 2 Analýza dat získaných v kvalitativní fázi

Analýza dat v první fázi výzkumu měla dvě části. Věnovala jsem se jednak zpracování

---

31 Srv. ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál, 2007, str. 231 – 236; HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace*. Druhé, aktualizované vydání, Portál, Praha 2008, 243 -255

terénních poznámek ze zúčastněného pozorování realizovaného v rámci společného slavení nedělní bohoslužby ve sledovaných farnostech. Na jejich základě jsem identifikovala a popsala základní rozdíly mezi podobou bohoslužby a charakterem prožitku v rámci liturgického slavení v jednotlivých obcích. Ve druhé části jsem pak pracovala s přepisy hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s vybranými věřícími z těchto farností, na jejichž základě jsem formulovala kostru analytického příběhu.

2. 2. 1 Hlavní rozdíly v liturgii v Praze, Jablonci nad Nisou a Táboře

Rozdíly v podobě sloužené liturgie mezi jednotlivými farnostmi se dají rozdělit do několika oblastí. Přičemž je třeba mít stále na paměti, že vzhledem k existenci závazné instrukce pro sloužení bohoslužby³² nejsou tyto rozdíly zásadní a většina z nich by pro náhodného návštěvníka nebyla postřehnutelná.

Jako první bych ráda zmínila rozdíly v samotné podobě bohoslužby. Nejdůležitější je bezesporu pražské specifikum, kdy je součástí eucharistické slavnosti (v neděli i ve všední den), která se slouží bez výjimky večer, modlitba hodin. Konkrétně jde o včlenění žalmů a kantika Panny Marie z nešpor do struktury bohoslužby, které nemá obdoby v žádné jiné SKC obci v ČR. Další odlišnosti v podobě bohoslužby pak vycházejí z velikosti a charakteru společenství nebo ze zaměření faráře a jde o více méně různá pojetí některých částí liturgie, která jsou často podmíněna pastoračními důvody.

V Táboře například mezi takové patří pozdravení pokoje. To v Praze probíhá způsobem, kdy se po společné modlitbě Otčenáš, při níž se věřící drží za ruce kolem oltáře³³, tito pustí a následně si podají ruku individuálně každý s každým, to se týká i duchovního a asistence u oltáře. V Jablonci nad Nisou naopak po modlitbě Páně věřící spojené ruce kolem oltáře zachovávají a pozdravení pokoje proběhne ve spojeném kruhu. V Táboře pak se obě varianty střídají.

Zvláštností tábořské obce je pak průvod s dary. Zatímco ve většině starokatolických farností jsou tyto nachystány na abaku a příprava darů je záležitostí asistence (kromě výjimečných případů v Praze) nebo samotného celebranta (v Jablonci nad Nisou), v Táboře je přinášejí věřící stejně, jak to bývá zvykem v římskokatolických kostelích. Během přípravy

---

32 Již zmiňovaného „SKC misálu“ (*Eucharistická slavnost Starokatolické církve: starokatolický misál*. 1. vyd. Praha: Biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR, 2011, 681 s.)

33 Přestože tato forma modlitby Páně není rozšířena ve všech SKC obcích, v mnou sledovaných jde buď o jedinou nebo o preferovanou praxi

darů pak v Praze probíhá bohoslužebná sbírka, a to (až na výjimky) při bohoslužbách nedělních i všednodenních, v Jablonci nad Nisou a v Táboře je na viditelném místě v kostele umístěna pokladnička, do níž mohou věřící svůj příspěvek dát před nebo po bohoslužbě, v průběhu liturgie sbírka neprobíhá.

Přímlyvy pak jsou v Praze kromě některých katedrálních slavností pronášeny vždy jednotlivými věřícími a nemají žádnou předepsanou formu ani pořádek, přestože brožurka s pořadem bohoslužby, která je věřícím v kostele k dispozici, obsahuje vhodné pořadí jednotlivých proseb, i vzory konkrétních formulací. Toto však v současné době není příliš využíváno. Stávají se tak skutečným vyjádřením aktuálních osobních potřeb společenství. Stejným způsobem jsou přímlyvy řešeny v Jablonci nad Nisou. Odlišné pojetí pak nalézáme v Táboře, kde jsou formulace konkrétních proseb dílem faráře Aloise Sasmana, případně jáhna Jakuba Smrčky a pronášeny pak bývají předem vybranými lidmi (farářem, jáhnem, ministranty, případně manželkou faráře). I tak však do velké míry odpovídají na aktuální situaci ve světě, církvi i vlastní farnosti.

Co se týče přijímání, to je buď vysluhováno klasickým způsobem (kněz s jedním pomocníkem podávají nejprve patěnu s Tělem Páně a následně kalich s Krví Páně), nebo je podáváno v kruhu „z ruky do ruky“ jednotlivými věřícími. Asistence a duchovní pak vždy přijímají jako poslední.

Využití liturgického prostoru a liturgické postoje celebranta i věřících vycházejí z možností prostoru, v němž se eucharistie slaví a liší se podle bohoslužebné formy.³⁴ Častá omezení vycházejí z nedostatku místa, který neumožňuje ideální rozvržení prostoru odrážející mnohotvárnou přítomnost Pána v liturgickém slavení.³⁵

Další oblastí, v níž lze pozorovat rozdíly, je projev celebranta a reakce věřících na průběh liturgie. Zatímco v Praze (slouží-li farář – biskup ThMgr. Dušan Hejbal) v podstatě nedochází k odchýlkám od „ideálního modelu“ v liturgických postojích a gestech či v liturgických formulích (a to ani u celebranta, ani u pravidelných účastníků), v Táboře a v Jablonci nad Nisou je projev v menší či větší míře podřízen obsahu a „chování“ v průběhu liturgie bývá intuitivnější a více orientované na prožitek pohodového společenství než na formální dokonalost liturgie. Zejména v Jablonci nad Nisou je projev faráře v maximální

---

34 Přičemž dvě nejčastější (nejen) ve sledovaných obcích jsou bohoslužba slavená v kostele s tradičním uspořádáním presbytář – loď a bohoslužba kolem stolu.

35 Srv. KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení, nástin liturgické teologie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, str. 40 – 42

možné míře neformální a liturgické postoje věřících vždy neodpovídají momentálnímu dění. Tato skutečnost je ovlivněna jednak faktem, že účastníky bohoslužeb ve dvou zmiňovaných mimopražských farnostech jsou stále tíž lidé, kterých není mnoho (mezi 10 – 20) a kteří mezi sebou mají vztahy dalece přesahující rámec vztahů daných liturgií, jednak tím, že duchovní ve zmiňovaných obcích jsou orientováni spíše pastoračně. V Jablonci nad Nisou je pak liturgie farářem vnímána jako vhodný prostředek (k prožití tajemství communia s Kristem i v rámci církve), nikoli však konečný cíl (a nositel vlastního významu). Zároveň je možné se domnívat, že různé přístupy k pojetí liturgie jsou dány různou mírou přirozeného i získaného liturgického citu (a to jak v případě celebranta tak v případě věřících).

Odlišný je také způsob a míra zapojení běžných účastníků do bohoslužebného dění. Ve všech třech farnostech však platí, že věřící jsou oslovováni, aby se zapojili přijetím jednotlivých rolí, jako je čtení, zpěv žalmu, přinášení darů (v Táboře), a to především podle ochoty (a schopnosti přijít dostatečně včas) a osobních schopností. V důsledku tedy ve všech třech obcích platí, že existuje v povědomí faráře skupinka věřících, které je možné některou z daných činností pověřit a toto se děje spontánně před každou bohoslužbou. Co se týče asistence u oltáře (ministrování), tak té se v Praze ujmají zejména studenti a zaměstnanci biskupského ordinariátu, v Táboře pak děti faráře, v Jablonci se většina bohoslužeb (včetně většiny nedělních a některých velkých slavností) odehraje bez asistence u oltáře. Důvodem je pravděpodobně skutečnost, že duchovní nemá v obci žádné účastníky bohoslužeb, s nimiž by byl v užším kontaktu a o jejichž schopnosti a ochotě se zmiňované služby ujmout by věděl, přičemž aktivně se je vyhledávat nepokouší.

2. 2. 2 Analýza dat získaných v hloubkových rozhovorech

Při práci se získaným materiálem se postupně vynořovala témata a formovala má představa o tom, co zakládá, ovlivňuje a charakterizuje vnímání bohoslužebného dění jednotlivými věřícími. Jako klíčovou jsem rozpoznala kategorii pojmenovanou *Pojetí bohoslužebného dění*, v rámci níž jsem identifikovala čtyři základní typy, které jsem označila: „*Tradiční pasivní*“, „*Konzervativní s důrazem na eucharistii*“, „*Meditativně-transcendentní*“ a „*Sobecký koncept*“. V procesu otevřeného kódování a následného uspořádávání kategorií jsem pak vytvořila pracovní paradigmatický model zobrazený v následující krátké tabulce.

Tabulka 1: Pracovní paradigmatický model

Příčinné (Kauzální) podmínky	Jev (Fenomén)	Kontext	Intervenující podmínky	Strategie jednání a interakce	Následky
Osobní příběh	Pojetí bohoslužebného dění	Charakter společenství	Prožívání bohoslužby	Podílení se na bohoslužebném dění a životě společenství	Reflexe bohoslužebného dění

Pojetí bohoslužebného dění je pak jakýsi zastřešující interpretační rámec, který je věřícími aplikován na bohoslužebné dění. Tento vyrůstá především z fenoménů, které jsem zahrнула pod společné označení *osobní příběh*, a to pod vlivem *charakteru společenství* ve farnosti za spolupůsobení *prožívání bohoslužby*. To vede následně k míře a způsobu, jakým se věřící *podílí (nebo touží podílet) na dění během bohoslužby* i na jeho zajištění mimo samo liturgické slavení a následné schopnosti uvědomit si a racionálně uchopit a popsat dění během eucharistické slavnosti – tedy schopnosti *reflexe bohoslužebného dění*.

Výsledkem nastíněného souboru vztahů, které nejsou lineární, nýbrž cirkulární, je pak dynamický systém, v němž se jednotlivé prvky neustále více či méně navzájem ovlivňují. Reflexe bohoslužebného dění ovlivňuje proměnné z kategorie osobní příběh (konkrétně například přístup k vlastnímu duchovnímu životu, případně místo, jaké v něm zaujímá účast na bohoslužbě, nebo dokonce vnímání bohoslužby jako daru, posily a zároveň závazku pro životní praxi, ovlivní změnu ve vnímání vztahů a životních zkušeností, která povede ke změně v jednání). To následně může klást požadavky na nové pojetí bohoslužby, případně prožívání bohoslužby, což má za následek jinou míru a způsob reagování a tedy jinou podobu participace na liturgii, a to pochopitelně ovlivňuje charakter společenství atd. Nutné je však na tomto místě říct, že schopnost systému měnit se je omezená a k výraznějšímu posunu bude docházet jen tehdy, kdy se objeví nový prvek, který vydrží působit dostatečně dlouhou dobu a pronikne do systému dost hluboko na to, aby měl moc ovlivnit rovnovážný stav, ke kterému každý víceméně uzavřený systém bez dostatečného množství dost silných vnější podnětů přirozeně směřuje.

Takovým novým prvkem může být tendence vnesená do farního společenství novým aktivním věřícím, který naváže úzké osobní vztahy s dosavadními členy, změna v osobě duchovního a jeho odlišný přístup k pojetí slavení bohoslužby (nebo v působení druhého pomocného duchovního či pastoračního asistenta, který nasměřuje obec k novým cílům a zájmům) či v novém způsobu fungování společenství danému změnou vnějších podmínek (změna liturgického prostoru, nové důležité pastorační cíle definované shora či vyrůstající

z nových potřeb společenství nebo prostoru, v němž společenství funguje) apod. K tomu dochází, nicméně v níjak velké míře a s nepříliš velkou frekvencí.

Nastíněný paradigmatický model jsem pak rozšířila a více diferencovala během procesu axiálního a selektivního kódování. Výsledný model je uspořádán v následující tabulce.

Tabulka 2: Výsledný model

Pojetí bohoslužebného dění	<i>Tradiční pasivní</i>	<i>Konzervativní s důrazem na eucharistii</i>	<i>Meditativně-trans cendentní</i>	<i>Sobecký koncept</i>
Předchozí bohoslužebná zkušenost	Pokřtěný a praktikující v ŘKC	chybí	Chybí nebo není významněji reflektovaná	Chybí nebo nedošlo ke ztotožnění
Motivace účasti	samozřejmost	Samozřejmost, „závislost“ na eucharistii	Součást života, příjemné pocity, „napojení“	Potřeba, pocit povinnosti
Očekávání	Obvyklý průběh	eucharistie	Ze zásady není přítomné, otevřenost	Mentální odpočinek, eucharistie
Orientace v průběhu	Hrubé rozpoznávání	Různá, závislá na sekundárních osobních faktorech	Nízká, hrubé rozpoznávání	Různá, závislá na sekundárních osobních faktorech
Interpretace bohoslužebného dění	Není pocíťována jako potřebná	Jednotlivé části organizovány kolem eucharistie	Propojení, sjednocení, harmonie	Vztahováno k osobě
Vrcholy, klíčové části	Bohoslužba slova, eucharistie, akt pokání	Eucharistie	Modlitba Otčenáš, společný zpěv (aleluja, credo), (přímluvy, eucharistie)	Eucharistie, další dle osobního nastavení a preferencí
Vztah bohoslužby a života	Účast na bohoslužbě součástí života	„Eucharistická závislost“	Přesah, smysl, zasazení života do přesahujícího kontextu	Není přítomen, izolovaná zkušenost
Společenství	Samozřejmé	Samozřejmé, posilující prožitek	Nevýznamné, okamžiky propojení	Nevýznamné
Vztahy mezi účastníky	Přirozené	Spíše nejsou přítomné	Přirozené	Nejsou přítomné
Vztah k faráři	Výlučný, oslovuje lidskost	Výlučný, spíše méně osobní	Osobní, rovnocenné postavení	Orientovaný na zisk
Zapojení do bohoslužebného dění	Samozřejmé, na požádání	Vnímáno jako čest a participace na tajemství	V případě potřeby, ale není významné	Osobní ocenění, zviditelnění a zdroj hlubšího prožitku

Význam účasti na bohoslužbě	Patří ke křesťanské identitě	Je spatřován v přijímání Těla a Krve Páně	Poskytuje klíč k smysluplnému životu	Různý podle osobního zaměření
Míra svobody ve vztahu k účasti na bohoslužbě	Dána mírou identifikace s rolí „křesťana“	Limitována „eucharistickým abstráktem“	absolutní	Limitována pojetím sebe sama a nároky na sebe
Bonusy, pozitivní nadstavba, okouzující aspekty	Lidskost duchovního, rodinný charakter společenství	Lidskost duchovního, osobní rysy slavení	Intenzita a autenticita duchovního prožitku, svoboda	Přítomnost konkrétních preferovaných lidí a obsahů
Potřeba měnit stávající podobu	Chybí	Zaměřena na detaily	Velká, aktuálnost, malý význam konkrétní podoba	Různá podle momentálního sebepojetí

Kostra analytického příběhu pak byla identifikována takto: Pojetí bohoslužebného dění (způsob, jímž se věřící k bohoslužebnému dění vztahuje) vyrůstá zejména z osobního příběhu jednotlivého věřícího, je však velkou měrou ovlivněn charakterem společenství, který je formován jednak „zdola“ skrze vztahy mezi lidmi nebo velikost skupiny pravidelných účastníků, jednak „shora“ přístupem faráře, jeho preferencemi a způsoby, jimiž vede bohoslužbu, a důrazy patrnými v konkrétní podobě jím vedené bohoslužby. Pojetí bohoslužebného slavení pak ovlivňuje spolu s prožíváním bohoslužby (případně jednotlivých úkonů v jejím rámci) orientaci v liturgickém dění, míru, s jakou je konkrétní věřící schopen toto dění reflektovat a popsat, či jaké vrcholy v rámci dění vnímá. To pak hraje roli v míře a pojetí vlastního zapojení se do činností zajišťujících eucharistickou slavnost i do samotného dění v jejím rámci.

2. 3 První fáze analýzy – paradigmatický model

Klíčové kategorie a jejich vztahy rozpoznané v procesu axiálního kódování poskytly rozhodující odrazový můstek pro konečnou analýzu zpracovaného materiálu. Umožnily definovat zastřešující typy v pojetí bohoslužebného dění a dynamiku, kterou je toto pojetí nesené. Jejich pochopení je klíčové pro porozumění zformovanému analytickému příběhu popisujícímu způsoby, jimiž se laici v SKC vztahují k eucharistické slavnosti. Z toho důvodu se je v následujícím textu pokusím krátce vysvětlit a odhalit, co zakládá a ovlivňuje vztahy mezi nimi a jaká je dynamika těchto vztahů.

2. 3. 1 Osobní příběh

Kategorii s tímto názvem jsem rozpoznala jako příčinnou podmínku ve vztahu

k fenoménu *Pojetí bohoslužebného dění*. Jako taková je rozhodující v procesu formování konkrétní podoby tohoto pojetí a je tedy třeba zabývat se jí na prvním místě. Má jednak rovinu funkcionální zahrnující způsoby, jimiž se konkrétní člověk vyrovnává s fenomény přítomnými v osobním životě, jednak rovinu obsahovou, tedy vlastní soubor jevů, které jej tvoří. Pro účely této studie pak je pod souhrnné označení *Osobní příběh* zahrnuto všechno to, co o svém životě respondenti prozradily ve vztahu k pojmání eucharistické slavnosti a co spadá do dvou výše popsaných oblastí. Jde tedy o soubor proměnných hrajících různou roli ve vztahovém rámci laik – bohoslužebné dění.

Konkrétně můžeme hovořit o způsobu, jakým se věřící dostal k SKC, co hrálo roli v procesu výběru, jaká zkušenost příchodu do církve předcházela, co sytí následné setrvání v aktivní participaci na jejím životě a v neposlední řadě konkrétní životní události a situace, které jsou v nějakém vztahu k účasti na liturgickém slavení obce. V oblasti základního způsobu vztahování se k jednotlivým fenoménům v životě (mezi které lze bohoslužebné dění zařadit) je pak zásadní zda a v jaké míře starokatolická eucharistická slavnost takové vztahování se umožňuje nebo dokonce podporuje. Pro lepší představu se pokusím uvést některé konkrétní obsahy tak, jak jsem je měla k dispozici při definování kategorie.

Menší část (4) respondentů z kvalitativní části výzkumu neměla předchozí církevní zkušenost, to znamená, že šlo buď o konvertity, kteří přijali křest v SKC, čemuž předcházel proces hledání a výběru konkrétní konfese (ve 3 případech), nebo šlo o jedince pokřtěného v dětství, který však nikdy nepraktikoval (v 1 případě). Větší část (5) pak v životě zažila v nějaké formě křesťanskou formaci ještě před vlastním příchodem do SKC. Přičemž charakter předchozí církevní zkušenosti sehrává důležitou roli jak při výběru „nové“ konfese, tak v hodnocení následné (nejen) bohoslužebné zkušenosti.

Obecně lze říct, že zatímco u první zmíněné skupiny docházelo k výběru starokatolické církve na základě subjektivního posouzení „nabídek na církevním trhu“, u druhé skupiny hrálo klíčovou roli nakolik se SKC liší od konfese, z níž věřící přicházel, a to zejména v oblastech, které pociťoval jako problematické a které ho motivovaly k hledání alternativy, a nakolik se naopak shoduje v tom, co v primární církvi hodnotil jako pozitivní. Přičemž se zdá, že konvertité si SKC volí převážně na základě racionálního vyhodnocení informací (nebo o své volbě v tomto smyslu alespoň hovoří).

„P1: protože já jsem si církev vybíral vysloveně podle knihy, podle Filipiho, podle křesťanstva...“

„P2: Já jsem v podstatě přemýšlel, i jsem jakoby úplně zvažoval, kde bych se tak jako... kde by mi to vyhovovalo...“

„P3: Ve skutečnosti to byl poměrně racionální výběr na základě toho, že tam jsou: jakoby všechny ty prvky, který jako považuju za důležité a který potřebuju. A zároveň tam nejsou věci, u kterých mám jako... se kterejma se nedokážu vnitřně ztotožnit.“

Jako podpůrný faktor ovlivňující volbu, je pak zmiňován vliv důležité vztahové osoby (příbuzného nebo blízkého přítele).

U věřících přicházejících z jiné církve pak má zásadní význam již zmiňovaný odlišný přístup SKC v problematických oblastech – zejména u laiků původně integrovaných do ŘKC a ovlivněných tradiční římskokatolickou formací, případně jiné osobní faktory (jako změna bydliště, důležitá vztahová osoba náležející do SKC apod.).

„T1: tak mě to oslovilo, protože to bylo lidštější, než jsem zažil...“

„T2: Tak já jsem váhal, jestli mám zkusit bohoslužby... protože nějak to... ty římský katolíci nějak mě už to neoslovovalo, tím, že to bylo takový moc masový a prostě moc těch pozlátek okolo toho. Tohleto je mnohem skromnější.“

„J1: jsme začli chodit do toho kostela, že jsem tady vyrůstala v dětství, že jsem tady bydlela s rodičema, že jsem sledovala, jak ten kostel prošel těma peripetiema, že tady byl sklad a bylo to zavřený, ale tak si ještě pamatuju, že když jsem byla malinká, tak mě sem občas babička brala, ale já jsem nevěděla, že to jsou starokatolíci. On to byl prostě nejbližší kostel, babička mě sem s sebou vzala, ale já jsem to nevnímala, to bylo nějaký, že jdem za Pánem Bohem a to bylo všechno, jo. Protože maminka mě různě tahala po všelijakejch různěch společenstvích, i když pak nejvíc chodila k těm husitům... No, a když jsem teda chodila za bratrem jako na návštěvu, tak ten sem už zase chodil za Kurtem Malinou, tak jsem začala chodit s nima. Jsem se přidala.“

Co se týče zkušenosti, která příchodu do církve předcházela, tak tam nalézáme široké spektrum zážitků a významných událostí, které lze rozdělit v zásadě zase do dvou skupin. První zahrnuje krizové okamžiky a životní rány, které motivovaly respondentovu snahu nalézt rámec, v němž by tíživá událost získala smysl a byla tak snáze pochopitelná nebo šla lépe zpracovat. Takovým rámcem se v sledovaných případech stalo křesťanství potažmo konkrétní starokatolické společenství a jeho (nejen) liturgický život. Proč zrovna starokatolictví není jasné a pro tuto práci vlastně ani důležité. Zajímavé, i když nijak překvapivé, naopak je, že

takováto událost pak hraje významnou roli v prožívání bohoslužby, ať už tím, že se stává výrazným motivem, který se promítá do liturgického slavení jednak v tom, jaké části věřící prožívá jako subjektivně významné, jednak v očekáváních směřovaných k prožitku z bohoslužby, nebo tím, že udržuje a podporuje potřebu podílet se na liturgickém slavení. Konkrétní příklady na tomto místě neuvádím z důvodu citlivosti sebraného materiálu.

Druhou skupinu tvoří negativní zážitky z primární církve, ve sledovaných případech šlo bez výhrad o církev římskokatolickou, které vytvářejí pocit nespokojenosti vedoucí k útlumu aktivní účasti na životě církve, a pokud věřící nezavrhnou křesťanskou víru, k hledání náhrady v jiné konfesi. Mezi takové zážitky patří například nevstřícnost a necitlivost k individuálním potřebám.

„T1: Přivedlo mě to, že syn se měl ženit a... v římskokatolický chtěl církevní pohřeb (smích) nebo církevní svatbu a ve starokatolický církvi (zde respondent zaměnil římskokatolickou a starokatolickou církev, jak je patrné z kontextu) dělali problémy a nešlo to. A do toho věděl jsem z novin, že tady působí mladý farář v tom kostele...“

Případně nějaký problematický aspekt (nejčastěji) církevní praxe.

„T2: „No, takže nějak mě to oslovilo, že to není takový honosný, prostě. Mě u těch římskejch katolíků dost mi začalo vadit... zkrátka to... to zlato tam a nějaký to... jak dávaj navenek... prostě jak jsou bohatý a že je tam hodně těch... ta církevní hierarchie zkrátka je taková bohatá a tak (...) ty římský katolíci nějak mě už to neoslovovalo, tím, že to bylo takový moc masový a prostě moc těch pozlátek okolo toho. Tohleto je mnohem skromnější. Tak jsem si říkal: zkusím. Zkusím buď nějakou tu husitskou odnož, nebo nějaký ty bratříky a podobně. No a potom jsem se rozhodl, že zkusím ty bohoslužby tady.“

Často vyzdvihovanou předností SKC je pro respondenty důraz na svobodu, který se váže s různou měrou uvědomování si odpovědnosti s ní spojené. V oblasti liturgie se pak toto projevuje jednak v absenci jakéhokoli nátlaku nebo závazku spojeného s účastí na bohoslužbě, tedy s „dobrovolností“ účasti na liturgii a možností každého věřícího rozhodnout se a individuálně posoudit, kdy a jak často je pro něj přínosné se slavní účastnit, jednak s možností ke konkrétní podobě liturgie se vyjadřovat a do míry dané mezemi závazné instrukce pro eucharistickou slavnost ji také ovlivňovat.

„T2: ale to podávání rukou. Dneska to bylo pěkný, udělali jsme kruh a prostě jsme se

pozdravili, že jo... Pokoj tobě a podobně. Ale někdy se to dělá tak, že farář vyzve „pozdravte se navzájem ve znamení pokoje“ a teď tam jeden přes druhého běží, běháme... a je v tom takovej chaos. Já už jsem to říkal faráři a on už se snaží udělat ten kruh.“

Absence institutu „nedělní povinnosti“, jak jej známe z ŘKC³⁶ je bez výjimky reflektována a přijímána jako pozitivní. V několika případech v této souvislosti zmínili respondenti „příležitost“ jako alternativu k povinnosti, čímž ukázali vyšší stupeň reflexe problému.

„T1: já to neberu za povinnost, jako... že si myslím, že to není povinnost. Nemusím.“

„T3: Tak teoreticky by to mohla být ta bohoslužba, no, nedělní povinnost. Asi jako povinnost se zklidnit, protože... přerušit tu svoji hektickou aktivitu, věnovat se sám sobě nebo rodině, no. (...) Jako spíš to vnímám jako... e... příležitost.“

Jako pozitivní aspekt starokatolického přístupu, je hodnocena také rozpoznávaná vysoká tolerance k individuálnímu pojetí víry a specifickým interpretacím křesťanských reálií. V přístupu k eucharistické slavnosti se tak uplatňuje široké spektrum osobních životních strategií. Někteří respondenti tak vyzdvihují jako významný estetický rozměr slavené liturgie, jiní oceňují rodinný charakter bohoslužebného společenství nebo lidský přístup faráře, pro jiné je zase důležitý otevřený postoj k národní křesťanské historii. Toto posuzování liturgie podle toho, nakolik jsou v ní nalézány oblasti individuálního zájmu, pak je mnohdy důležitější, než poselství a význam samotného křesťanského kultického jednání.

2. 3. 2 Charakter společenství

Spolu s výše popsányi skutečnostmi má na pojetí bohoslužby věřícími významný vliv také charakter společenství v konkrétní farnosti. Lze říct, že většinu SKC obcí tvoří úzké jádro několika málo jedinců provázaných těsnými vztahy téměř rodinného typu, které přesahují hranice církve. Výjimku tvoří bezesporu zejména pražská farnost, která funguje na odlišných principech, což je dáno jednak její velikostí (počet věřících, kteří jsou zapsáni v matrikách, i těch, kteří se více méně pravidelně účastní bohoslužeb je řádově jiný, než v ostatních obcích), jednak sociologickým profilem (vzděláním a společenským statutem členů) společenství. Domnívám se však, že tento fenomén se objevuje ve všech křesťanských církvích, v jiných náboženstvích i mimo náboženskou sféru.

---

36 Srv. *Katolický katechismus, Život z víry*, Praha: Zvon, 1991, Vydání čtvrté, str. 158

Společenství v Jablonci nad Nisou a v Táboře se podobají velikostí i typem mezilidských vztahů, liší se naopak směr utváření vztahů. Zatímco v tábořské obci osobní vztahy vyrůstají z bohoslužebného společenství v jablonecké naopak bohoslužebné společenství vyrůstá z osobních vztahů. V praxi to znamená, že v Táboře se lidé častěji poznali na bohoslužbě a následně se začali vídat i při jiných příležitostech, v Jablonci naopak se lidé, kteří se znali v civilním životě, vzájemně ovlivnili a motivovali k následné bohoslužebné účasti.

Z vedených rozhovorů vyplývá, že v Praze je společenství pro jednotlivé věřící spíše méně významné (nebo dokonce problematické) a často nehraje roli (nebo dokonce působí rozvrtně) v pojetí bohoslužby a existence nebo naopak absence osobních vztahů mezi členy farnosti je proměnlivá a na společné účasti na bohoslužbě nezávislá.

„P1: No, já to jako chápu, ale pořád v tom společenství člověk jako trochu trpí. Protože se tady prostě pohybuješ mezi lidma, všichni to tak náh jako tím žijou tou církví, jako prožívaj to, mě to moc nesedí, když teda mluvím sám za sebe. Jako budiž já to беру, já mám třeba jinej okruh, jako když to řeknu hnusně teda až jako, tak jinej okruh známých, jako jinýho života... takže jako co se týče všeho toho společenství, tak to je něco na pomezí. Tak jako mě to netrápí, takže jako.“

„P1: Jako já že bych začal jako víc milovat toho člověka, co, co vedle mě, tak ne prostě, hele. Já jsem hroznej. Já jsem furt asi mistantrop, takže ueerh jako ne asi, jako, ne. Pro mě stoprocentně ne. Jako já samozřejmě vidím ty lidi, který k sobě jako jsou jako vstřícnější a třeba... já nevím, (...) tak já jako nevím, no... moc osobně, jako, jako mě se to líbí, že ty lidi mě maj jako, jako rádi třeba. Tak jako mám rád Petra hodně, Brzobohatýho, se kterým jsem si už našel asi i hlubší vztah, jako bych řekl. Ale není to díky liturgii, tak. Je to díky tomu, co se děje za církví, když to řeknu.“

„P2: to, že jsem to prožil s tebou nebo s dalšími dvaceti lidmi, že by mě to nakoplo o něco víc, než kdybych tam byl sám, to si úplně upřímně řečeno, nemyslím. Já si myslím že ta účast na tý bohoslužbě utužuje ty mezilidský vztahy (...) i když je jasné, že v tý rotundě to nefunguje až tak úplně jako v těch, jako v těch klasickejších, řeknu divně, jako v těch klasickejších farnostech, kdy se to z devadesáti procent skládá z místních lidí. Tady je to v uvozovkách dovoz, že jo. Takže by mě docela zajímalo, jak to funguje, teď jsem myslel na příklad v Pelhřimově nebo v Šumperku, kde si

myslím, že jsou si ty lidi trošičku blíží než my tady v Praze... navíc zrovna ta pražská farnost je tak specifická, že to je trošičku zrovna chvílinku průchodák, poněvadž já jsem tady vlastně služebně nejstarší, skoro.“

„P3: Pro mě třeba to bylo ze začátku složitější, protože já jsem k tý potřebě společenství nějak až jako hodně pomalu dospěl a furt to pro mě není jako to neklíčovější na světě. Jo, že je samozřejmě velice dobře někam patřit, ale není to tak, že bych v úterý řekl: „už jsem dva dny nebyl v kostele se zbytkem těch farníků a jsem takovej osamělej.“ To ne. Pro mě je to taková spíš vnitřní záležitost.“

V Táboře je naopak čímsi samozřejmým, o čem je možné snadno hovořit a k čemu se lze bez větších problémů vztahovat. A to i tehdy, kdy respondent deklaruje přesvědčení, že vliv společného prožívání bohoslužby na vztahy „by nepřeceňoval“.

„T1: No ale tady k tomu mám ještě nějaký slovo, ne? I lidi, který mě osloví.“

„T1: No ty vztahy, tady v tý církvi... je to prakticky rodinná záležitost. Vzhledem k tomu, že tady jsme... patnáct lidí se sejde pravidelně, tak asi... Takže mezi těma lidma je opravdu přátelství a tak dál.“

„T3: Řek bych to tak asi, že bych to nepřeceňoval... E... Samozřejmě je tam taková určitá tendence, že jsme všichni bratři, ale nemyslím si, že vždycky. To záleží, jestli jsou si ty lidi nějak blízcí nebo sympatický a tak dále, že jo. Je to úplně, že ta bohoslužba třeba nedokáže některý věci třeba úplně od... odfiltrovat nebo vymazat.“

„T3: Tak uvědomuju si to společenství stále.“

„T3: Je to... určitě, když je nás tam víc, tak je to rozhodně takový... silnější.“

V Jablonci je pak situace komplikovanější díky většinovému pojetí bohoslužby jako osobního duchovního zážitku, které se kombinuje s již zmíněnými civilními osobními vztahy. Prožitek společenství během liturgie je pak spojován s momenty, kdy je toto explicitní (zejména při modlitbě Otčenáš a pozdravení pokoje v kruhu kolem oltáře) a je označován jako „napojení“, což lze z kontextu interpretovat jako propojení a proniknutí individuálního prožitku „duchovna“ a existujících civilních mezilidských vazeb.

„J1: Já to zbožňuju, jako nejen s těma lidma, co tam přijdou, ale i sama se sebou, je to takový (pauza) nepopsatelný sloučení, jako. Oni to třeba nemusejí vnímat že jo, já třeba ty lidi vnímám jako že tam taky jsou, ale oni to třeba nemusejí už ti lidé vnímat.“

Ale vnímám i sebe jako jenom jo.“

Prožitek společenství s Kristem, resp. Bohem, reflexe slavicí obce jako mystického těla Kristova nebo kněžského Božího lidu, pak nebyla zmíněna ani v jednom případě. To je udivující vzhledem k tomu, že jde v identitě církve o zcela zásadní skutečnost.³⁷ Liturgie jako prostor setkání s Bohem, je prožívána pouze na osobní rovině. Vytváří se tak zvláštní rámec, v němž je ve vztahu jedinec a Bůh případně jedinec a společenství, vztah Boha a společenství, jeho přítomnost v něm nebo alespoň zvláštní charakter lidu shromážděného za účelem společného zakoušení Boží přítomnosti, ve vnímání věřících, zdá se chybět. To je patrné i na již citovaném úryvku z rozhovoru z tábořské farnosti, kde respondent deklaruje, že by vliv bohoslužebného společenství na vzájemné vztahy „nepřeceňoval“. Otázkou je, zda reflexe církve jakožto Bohem ustanoveného a neseného společenství lidí, jako těla, jehož hlavou je vzkříšený Kristus, tak jak o tom píše apoštol Pavel v Ř 12, 4-5 nebo 1K, 12, se pouze neprojevila ve výzkumu, nebo zda věřícími skutečně není nahlížena. Ve druhém případě by hrozilo, že se církevní společenství stane jakýmsi spolkem věřících v osobního Boha, kteří se scházejí k liturgickému slavení podobně jako se například dobrovolní hasiči scházejí k závodům nebo filatelisté k vzájemné prezentaci a výměně známek.

Postavení celebranta vůči slavicí obci je pak zakoušeno jako kombinace rovnocenného vztahu („jeden z nás“, „přítel“) a pojetí účinkující – divák. Kdy je ve všech obcích shodně popisován rozdíl ve vnímání sloužícího kněze (případně spolu s koncelebrujícími duchovními a ministranty) a ostatních přítomných laiků.

„T1: „To těžko říct, jestli vnímám. Někteří tam účinkují, ale abych řekl, kdo sedí za mnou, to (smích) To nevnímám.“

„J1: protože vlastně, to je jako jeviště (zasměje se). Já miluju divadlo, takže pro mě je to tak v pořádku. Já bych ho třeba i klidně ráda viděla i na kazatelně, vůbec nevadilo, já bych to nebrala bych to jako že by se vyvyšoval na lidi, kdyby stál na kazatelně, ale brala bych to tak, že aby byl lépe třeba slyšet nebo i vidět pro ty zadní.“

To je bezpochyby ovlivněno tradičním uspořádáním liturgického prostoru.³⁸ O čemž svědčí odlišné vnímání při bohoslužbě kolem stolu tak, jak je například v Jablonci nad Nisou

³⁷ K tomu srv. například KUNETKA, František, *Slavnost našeho vykoupení*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. vydání v KN 1., str. 56-59 a 77-79

³⁸ O uspořádání liturgického prostoru srv. KUNETKA, František, *Slavnost našeho vykoupení*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. vydání v KN 1., str. 40 – 42

slavena v průběhu zimních měsíců.

Větší výlučnost pak liturgovi přiznávají zejména respondenti v Praze, což je jednak jimi samými vysvětlováno tím, že jde kromě faráře také o biskupa, tedy o nejvyšší autoritu v církvi, jednak to lze připsat celkově volnějším vztahům v rámci společenství, jak byly popsány výše.

Nejpřiléhavější příměr ve vztahu k osobě celebranta měl jeden respondent z Jablonce nad Nisou, který jej přirovnal k „roztleskávačce“, tedy k někomu, kdo podporuje, ale sám nemá žádnou moc vykonat cokoli za toho, koho podporuje.

Celkově lze říct, že charakter bohoslužebného společenství tak, jak je vnímán respondenty výzkumu, je souhrnem výlučně mezilidských vztahů. Jakým způsobem se na jeho konkrétní podobě či soudržnosti podílí Bůh, není jasné. Je možné, že Boží přítomnost v liturgickém konání je brána tak samozřejmě, že o ní dotazované nenapadlo mluvit, je však také možné, že není zakoušena. Toto zjištění je zneklidňující vzhledem ke skutečnosti, že právě charakter společenství se na konkrétním pojetí eucharistické slavnosti laiky podílel spolu s osobním příběhem největší měrou.

2. 3. 3 Prožívání bohoslužby

Prožíváním bohoslužby rozumím způsob, jímž liturgické slavení působí na vnitřní svět konkrétního jeho účastníka. Patří sem způsoby, jimiž jedinec zakouší kontakt s Bohem během bohoslužby, jaký osobní přínos pro něj účast na liturgii má, i to, co od ní v tomto směru očekává a jak takové očekávání bývá naplněno. To všechno se odráží v celkovém pojetí bohoslužby a usměrňuje a hierarchizuje to jednotlivé důrazy v jeho rámci.

Celkově lze říci, že nejčastěji popisovali respondenti prožívání jako zklidnění, vybočení z všednodenních rutin, případně jako zážitek harmonie. Nejvýrazněji je pak zakoušen okamžik přijímání, případně ještě odpuštění hříchů nebo svátost smíření jako celek (včetně zpytování svědomí a vyznání vin) a konečně modlitba Otčenáš a pozdravení pokoje. Veškeré dění, i samotná možnost se ho účastnit, je pak zakoušena jako příjemná. Téměř všichni respondenti pak mezi důvody účasti na liturgii uvedli potřebu, kromě „eucharistického abstráku“ ji však nebyli schopni blíže vysvětlit.

Rozdíly mezi jednotlivými farnostmi, co se týče dominantních prožitků pak lze sledovat zejména co se týče konkrétních liturgických obsahů. V podstatě ve všech společenstvích se

pak objevuje reflexe výlučného postavení samotné eucharistie. Nejméně výrazné vyzdvihování svátosti Těla a Krve Páně se objevovalo v Jablonci nad Nisou, kde se zdá je pro věřící významná účast na celé liturgii (a na následném společném posezení po jejím skončení). V Praze naopak je eucharistii bez výjimky vrcholem celého slavení, což se v jednom případě přemklo až do extrémního postoje, kdy je význam veškerého dění vnímán ve vztahu k přijímání jako druhořadý nebo je dokonce deklarováno, že účast na bohoslužbě bez přijímání by neměla smysl.

„P1: Intenzivně prožívám ten okamžik toho, toho přijímání, protože mám pocit, že tím opravdu jako něco dostanu, jako takovýho nespecifikovatelného, ale ale... Prostě dostanu.“

„P1: Jako přečíst si... ue přečíst si tři pasáže z bible a... a... CH... ue, jo, jako je tam, já nechci to jako říct hanlivě, ale jako přečíst si tři pasáže z bible, vyslechnout si kázání a jít domů, to by mi vopravdu připadalo jako... jako co jako, pro mě je potřeba, jako přímo, já chodím na to přijímání, kvůli tomu jdu na tu bohoslužbu.“

„P2: druhá část, nejstěžejnější, což je ta eucharistie...“

„P2: Síla eucharistie – musím říct, že víceméně je pro mě stále stejně silná. To je ten hlavní jako motiv, že, vono to zní divně, ale asi už to i spousta lidí řeklo, jako že to je... že to je nejlepší absták – jako že člověk nebyl tři neděle v kostele. A přiznám se, že když nad tím takhle přemejším, nad tvou otázkou, tak úplně mi tolik nevadí, že jsem nezažil to kázání, ale trošku mi vadí, vlastně, že jsem nebyl u toho přijímání.“

Podobně vnímají eucharistii jako zásadní moment věřící v tábořské farnosti. Zde se však častěji objevuje vedle eucharistie jako významná ještě bohoslužba slova („čtení a kázání“) a svátost smíření, případně ještě přímluvy nebo modlitba Otčenáš. Jako absolutní vrchol je však i zde vnímáno přijímání.

„T1: „vrcholy... Já si myslím to pokání, jako... a potom eucharistie.“

„T2: Tak výrazný momenty, to... odpuštění hříchů, že jo. Že se zamýšlíme nad svými hříchy a prostě prosíme o odpuštění. To je dost takový důležitý, že jo. Nebo přijímání. Svaté přijímání je důležité. Nebo... potom i ty příhovory, to kázání... jsou tam určité věci. Nebo čtení z Písma svatého. Skutky apoštolů a podobně, co se tam projevovalo. No tak...“

„T3: jako vrchol považuju vždycky ten výklad faráře a potom pro mě hodně taková

jako významná modlitba je Otčenáš, ten se snažím vždycky prožít. A pak ta bohoslužba – přijímání, no, ale... “

Jak už bylo nastíněno, jablonecká obec se od dvou výše uvedených v tomto bodě liší, domnívám se, že to je dáno především celkovou atmosférou SKC bohoslužeb v této farnosti, která je z velké míry ovlivněna pojetím liturgického slavení jako transcendentního zážitku, který se realizuje skrze sestoupení do vlastního nitra a tajemné prožití harmonického napojení se sebou samým i s ostatními účastníky.

Ve vztahu k přijímání pak bylo, zejména laiky s předchozí zkušeností z ŘKC hodnoceno jako překvapivé a důležité přijímání podobojí způsobou, aniž by však toto hodnocení bylo doplněno nějakým vysvětlením.

Co se týče ostatních důrazů v prožívání, je bohoslužba často nahlížena jako prostor, kde dochází k snažšímu a kvalitnějšímu setkání s Bohem. V jednom případě se respondent vyjadřoval ve smyslu, že na bohoslužbu „chodí Boha hledat“. Jsou-li v duchovním životě přítomny ještě jiné okamžiky, vyhtazené pro nějaký druh kontaktu s Bohem, bývají to zpravidla děkovné nebo přímlové osobní modlitby. V takovém případě si bohoslužba často ponechává v jejich rámci jakési exkluzivní postavení.

Zároveň se téměř všichni dotazovaní vyslovili ve smyslu, že intuitivně prožívají výlučnost času stráveného při bohoslužbě. Popisovali je jako „svátek“, „jinou sféru“, zdroj „zklidnění“, ztišení, případně prostor pro uspořádání si myšlenek a získání nadhledu na ostatními činnostmi ve svém životě. To vše je pak pocíťováno jako příjemné, což bývá hodnoceno jako souhra několika faktorů (nejčastěji kombinace setkání s milými lidmi, přáteli a duchovního prožitku eucharistie, případně právě zklidnění skrze modlitbu či meditaci).

„J1: Já to zbožňuju, jako nejen s těma lidma, co tam přijdou, ale i sama se sebou, je to takový (pauza) nepopsatelný sloučení, jako.“

„J2: No, chodím do kostela kvůli tomu, že... dělá mi to prostě dobře, je mi tady dobře. Proto sem chodím. Nejenom, jenom, jak kvůli lidem, tak kvůli modlitbám, vlastně meditacím pro mě, dá se říct, a... i... kvůli tomu prostředí.“

„T2: Prožívám... ale to už jsme o tom mluvili, no... že je to pěkný a že se cítím dobře při tom.“

„T3: Takže opravdu takový zklidnění, přešaltování do úplně jiný dimenze. Jo, že člověk celej tejden řeší nějaký praktický problémy a najednou se ocitne v jiný sféře.“

Tak to je jako rozhodně příjemný. “

„P1: Jako je to příjemný a mám takovej furt, mám v sobě zažitej ten pocit, kterej je možná danej nějakým historickým kontextem, že prostě ta bohoslužba je tady od toho (aby zprostředkovala setkání s Bohem). “

Jako nepříjemné označovali respondenti rozličné části a aspekty bohoslužby, nejčastěji šlo o takové skutečnosti, které nějakým způsobem rezonovali s osobní špatnou zkušeností nebo oblastí subjektivně problematickou nezávisle na bohoslužbě. Častěji se objevoval jen problém se zpěvnými částmi, ať už šlo o zpívané Credo, kytarové písně nebo zpěv jako takový. Někteří věřící (zejména z Prahy) zmiňovali jako problém přílišnou délku některých částí (např. právě zpívaného Creda) a malou dynamiku liturgického procesu.

Téměř všichni pak vývoj v prožívání popisovali jako cestu od údivu (a fascinace) novým a příjemným k rutině, která vede ke ztrátě pozornosti a prožitkům nedokonalého ponoření se nebo dokonce nudy. To se domnívám je nepochybně (minimálně částečně) zapříčiněno nízkým porozuměním vnitřní bohatosti obsahů liturgie a malou (protože nijak nekultivovanou) citlivostí k posvátným znamením. Vývoj od spontánně pozitivního prvního dojmu, provázeného přirozenou touhou seznamovat se s novými prvky, k rutině, kde se laikovi řada věcí jeví jako zdlouhavá je často provázen ztrátou očekávání vzhledem k Eucharistické slavnosti. Zároveň zakouší věřící stále větší obeznámenost s vnější podobou bohoslužby, a nabývá tak dojmu, že ji „zná“ a „orientuje se“. To v sobě skrývá obrovské nebezpečí, že pro něj takto uchopovaná liturgie přirozeně přestane být přitažlivá. Stane se pouhou prázdnou skořápkou místo aby skrze posvátná znamení umožňovala zakoušet v kultickém jednání, naplněném obrovskou moudrostí, skutečný vztah s Trojjediným Bohem.

2. 3. 4 Podílení se na bohoslužebném dění a životě

V předchozím textu jsem se pokusila nastínit, jakým způsobem se podílí osobní příběh, charakter společenství a individuální prožívání bohoslužby na utváření základního rámce, v rámci něhož konkrétní starokatoličtí laici pojmají bohoslužbu. Na tomto místě bych se ráda krátce věnovala tomu, jaké dopady to může mít na konkrétní podobu participace na eucharistickém slavení. Obecně lze říci, že konkrétní osobnost a specifické životní zkušenosti vedou k výchozímu způsobu pojmání bohoslužby, a to zejména v tom smyslu, že tvoří jakési pozadí veškerého jednání i veškeré interpretace žité zkušenosti každého člověka. V okamžiku, kdy ten přijde do konkrétní farnosti, započne dialog mezi těmito osobními rysy a způsobem,

jakým funguje společenství v dané obci. Pokud je společenství dostatečně otevřené a přijímající nebo pokud osobní rysy s charakterem společenství nějakým způsobem konvenují, započne proces začleňování nově příchozího do života obce. To má jednak rovinu svátostného slavení jednak rovinu světskou, která však (mimo jiné) zajišťuje nezbytné pozadí pro takové slavení. Umožní-li to okolnosti, stane se laik součástí lidského společenství, jakési „nové křesťanské rodiny“ a je žádoucí, aby v rámci ní měl dostatek motivace i prostoru pro vlastní aktivní účast vedoucí k prožitku sounáležitosti, k socializaci. Potud se ve výzkumu ukazovala současná SKC praxe s výhradami jako funční. Vzhledem k faktu, že církevní společenství má kromě lidského rozměru také přesah k božskému, je třeba pamatovat i na tuto rovinu. Z vedených rozhovorů se mi zdá, že v této oblasti existují určité problémy. Je otázkou do jaké míry jsou dány neschopností božský rozměr církve (potažmo konkrétní obce nebo slavicího společenství) reflektovat a do jaké míry jsou výsledkem menšího důrazu na tyto věci, než by bylo třeba.

Pokusím se na tomto místě rozkrýt, jak konkrétně vypadá participace na církevním životě ve sledovaných farnostech a jakého je charakteru. Tábořská a jablonecká obec se v mnohém podobají jak ve svém charakteru, tak v míře či samozřejmosti, s níž se věřící podílejí na jejich chodu. V obou jsou laici přirozeně a přiměřeně zapojováni do dění během liturgie, v obou se dle svých možností a schopností podílejí také na zajištění potřebného zázemí pro konání bohoslužeb. V obou také existují vztahy, které nejsou uzavřené jen mezi kostelní zdi, ale projevují se v životě jejich členů i mimo ně. Vzájemné vztahy jsou popisované jako přátelské a podílení se na dění je vnímáno jako přirozené a dostatečné. Odlišnosti jsou dány spíše osobním ustavením jednotlivců než nějakou omezující nebo podpůrnou tendencí vycházející od duchovního nebo ze zvyklostí v obci.

Samozřejmost, s níž jsou jednotlivé služby přijímány, vede k malé schopnosti si je uvědomovat. V důsledku tak věřící konají to, o co jsou požádáni, aniž by se nad tím pozastavili a ani se příliš nezajímají o to, co jiného by případně ještě mohli dělat. Motivací k plnění svěřených úkolů jsou pak přátelské vztahy, a z nich vyplývající touha pomoci, případně pocit sounáležitosti.

„JI: Někdy čtu a někdy, když si jako v hlavě něco sesumíruju a neřekne to zrovna někdo, tak řeknu i příměly.“

„JI: Jo jo podílím se na výzdobě, no jasně na úklidu, když je tady třeba samozřejmě tak taky. Všichni tady ulízíme a pomáháme. Nebo možná nakupujeme třeba taky, no

vlastně, co je potřeba to společenství tady tak funguje. “

„J2: Máme faráře, samozřejmě (smích). Pak máme nějaký ty, co třeba čtou, pak jsou, já nevím, který nás, já nevím, hrajou třeba. Varhany. Jiný třeba zpívají nebo (pauza)... jsou tady jakoby takový ty role, že jsme na ně zvyklí. Že se každý z těch lidí vlastně chopí toho svýho, co přináší vlastně do té bohoslužby, že jo. To co umí, třeba, že jo, nebo to, co to... “

„J2: Hrozně, ale bylo to dobrý. (smích). Ještě mi říkal přitom, co mám dělat. S kadidlem... Jo pak vlastně ještě jednou jsem dělal ministranta: Tady byl Petr taky, to mi říkal, co mám dělat. Že se mám klanět vpředu a všem a s kadidlem jsem tady okolo toho... jo, to bylo dobrý. To mě hodili do toho jak do jámy lvový, tak jsem moc jinak dělat nemoh. Bylo to taky něco jinýho, protože jsem byl v pozici vlastně toho, kdo je za oltářem, ne před oltářem. Vlastně ten pomocník celýho toho tady toho. Pomocník všech roztleskávačů, co to válej... (smích) Je to fakt jiný za tím oltářem. “

„T1: Musíme se podělit, kdo nějak jako... někdo čte, přinášení darů a tak. “

„T2: Ano, ano, každý z nás, co sem chodíme. Každý z nás se podílí... Třeba ten den předtím pomůžeme s výzdobou anebo napeče manželka něco, nějaký to pohoštění... A to myslím, že všichni se zúčastňují. “

„V: Proč zrovna vy osobně to děláte? Co vás k tomu vede? “

„T2: Taková... ten pocit tej sounáležitosti, no. “

„T3: E... Když jsou větší nějaký naše akce, tak vždycky zajišťuju víno a nějaký takovýhle věci, no. (...) každý přispívá tím, čím může. Tak já se snažím taky nějak. V rámci toho, co je mi blízky“

Z liturgických služeb je nejčastěji vnímána a přijímána služba lektora. V táboře někteří věřící přinášejí dary v liturgickém průvodu, v Jablonci pak vysloví přímluvu. V obou menších farnostech je ujímání se liturgických rolí vnímáno jako služba, někdy vykonávaná s radostí, jindy proto, že je vnímána potřeba. Věřící se při ní necítí být od ostatních laiků nějak oddělen nebo nad ně povýšen. A shodně vnímají, že dochází ke střídání těch, kterým jsou jednotlivé role svěřovány, a toto je vnímáno jako spravedlivé.

Pražská praxe je opět trochu odlišná. Dá se říct, že chod obce zajišťují především studenti teologie a zaměstnanci biskupského ordinariátu, kteří se také často ujímají jednotlivých liturgických úloh (lektora, akolyty, kantora apod.). Ostatní věřící jsou do aktivit

zajišťujících chod obce zapojování na základě dobrovolnosti prostřednictvím brigád. Jednotlivé činnosti během bohoslužby pak vykonávají zejména tehdy, není-li přítomen žádný student nebo zaměstnanec biskupství, a i tehdy se střídá omezený počet lidí, o jejichž schopnosti a ochotě službu přijmout duchovní ví. Respondenti z Prahy ve větší míře vyjadřovali touhu podílet se více na liturgických službách, což ale hodnotili jako „odměnu za zásluhy“, případně „postup v hierarchii“. Zároveň však se cítili výrazně méně odpovědní za zajištění chodu obce a na těchto aktivitách se podílejí spíše méně a v situacích, kdy to v jejich životech nepůsobí komplikace.

„P1: o jasně, jako, rád by rád jako já bych si třeba rád zkusil toho pomocníka v tom v tom jako jako vepředu, to bych jako zkusil rád, jako jako... jako teďka k tomu nedávno skoro došlo, protože tu bylo málo lidí, se na, někdy u va u Vavřince. Nevím, nevím, co to bylo za den, tak bylo nás hrozně málo lidí. Takže jako to by mě nevadilo, ale má to jako jakoby pocit, že je to tak trochu, že je to jako za zásluhy.“

„P2: Jednou za čas jsem pomáhal... jako párkrát jsem pomáhal s úklidem... sfouknu svíčky někdy, ořežu vosk, ale to jsou věci, který skoro nestojí za řeč. Jako na pravidelné brigády nechodím, poněvadž jsou například v době, kdy já jsem v práci. To prostě nejde.“

Důvody odlišných postojů k činnostem v rámci církevního společenství mezi věřícími v Praze a dvou menších farnostech jsou zřejmé. Vzhledem k tomu, že přijímání jednotlivých úkolů v rámci eucharistické slavnosti i mimo ni a postoj k těmto úkolům vyrůstá především z pocitu identifikace s konkrétním společenstvím místní církve, bude jinak vypadat v obcích rodinného charakteru, kde se jsou jejich členové svázáni úzkými osobními vztahy, než ve farnosti charakteristické volnými vztahy a nízkou mírou ztotožnění se většiny věřících.

2. 3. 5 Reflexe bohoslužebného dění

Reflexí bohoslužebného dění rozumím jednak racionální orientaci, umění identifikovat a správně za sebe seřadit jednotlivé části eucharistické slavnosti, jednak schopnost vnímat vrcholy a uzlové body v rámci bohoslužby a v neposlední řadě aktivní (činnou) účast věřícího na liturgickém slavení.³⁹ Jako taková je tato reflexe výsledkem spolupůsobení mnoha faktorů. Prvním, který je třeba zmínit, je „čistota“ samotné liturgie a její schopnost oslovovat a být otevřená pro pronikání do vlastního významu a zakoušení smyslu eucharistického

³⁹ Tak jak ji definuje například SC 11 případně SC 30 nebo KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. vydání v KN první, str. 77 – 83

slavení. Neboť to je základním posláním a zároveň primárním zdrojem veškeré činnosti církve směřující k jejímu vlastnímu naplnění. To klade nároky především na liturgisty a liturgi církve a není tedy předmětem této práce. Přesto je třeba poznamenat, že konkrétní podoba liturgie, jak je dnes v SKC slavena, vychází z mnohaleté diskuse⁴⁰ a není-li ze strany liturga zanesena nadybtečnými, pochopení ztěžujícími, prvky⁴¹, vykazuje dostatečnou míru otevřenosti a přístupnosti.

Druhým faktorem, který se nesporně podílí na míře a hloubce reflexe bohoslužebného dění, je vedení laiků k zájmu o liturgii a k touze pronikat do její moudrosti. K tomu je však třeba dát věřícím do rukou prostředky v podobě informací o významu jednotlivých liturgických reálií. To se dnes děje v omezené míře v rámci přípravy ke křtu.

Třetím a pro naši práci nejdůležitějším faktorem v reflexi bohoslužebného dění laiky je konkrétní liturgická praxe v církevních obcích, charakter společenství. Na němž se projevuje míra kompetentnosti faráře sloužit liturgii s citem k jejímu vnitřnímu smyslu a jeho ochota a schopnost citlivě doprovázet věřící při poznávání nejhlubšího tajemství církve.

Zcela klíčová je pak otevřenost na straně všech shromážděných údů Kristova těla, jejich ochota a zájem prohlubovat své liturgické vzdělání a především přesvědčení o smysluplnosti takové činnosti. Tato práce nenabízí prostor pro posouzení, do jaké míry se skutečnost církve v jednotlivých rovinách blíží nebo vzdaluje ideálu. Zabývá se pouze aktuálním stavem, tedy výsledkem spolupůsobení zmíněných faktorů.

Reflexe bohoslužebného dění se při výzkumu ukázala jako nejproblematictější. Zdá se, že jednotliví věřící nejsou příliš zvyklí vnímat liturgii jako skutečnost, které by toužili porozumět. To vede ke skutečnosti, že laici přijímají konkrétní podobu liturgie jako daný fakt, aniž by jí rozuměli, nebo naopak mají pocit, že by bylo žádoucí ji změnit tak, aby lépe odpovídala požadavkům doby, potažmo jich samých.

Stejně tak schopnost popsat bohoslužebné dění jak jde za sebou je spíše malá nebo zcela chybí. Mnozí intuitivně vnímají ústřední postavení přijímání a kolem něj seskupených modliteb a obřadů, často však tyto navzájem prohazují a někdy dokonce vůbec nejsou schopni rozlišeně vnímat. To se pochopitelně odráží na kvalitě jejich činné účasti. A tak zatímco znalost liturgických aklamací lidu je vysoká, s liturgickými postoji to už tak dobré není. Spíše

---

40 STRÁNSKÝ, Pavel Benedikt. *Historický vývoj a současná podoba české starokatolické liturgie*. Rigorózní práce CMTF UP v Olomouci, Olomouc: 2008, str. 37 – 41

41 Jako problematické vzhledem k pochopení a hladkému prožívání bohoslužby je hodnoceno například vtělení nešpor z denní modlitby církve v pražské farnosti

nízké je pak ono tolik potřebné naladění a otevření srdce pro přijetí poselství společného svátostného slavení. Na závěr kapitoly uvádím ještě několik úryvků, které ilustrují konkrétní podoby reflexe bohoslužby ze strany vybraných dotazovaných věřících.

„T2: Tak výrazný momenty, to... odpuštění hříchů, že jo. Že se zamýšlíme nad svými hříchy a prostě prosíme o odpuštění. To je dost takový důležitý, že jo. Nebo přijímání. Svaté přijímání je důležité. Nebo... potom i ty příhovory, to kázání... jsou tam určité věci. Nebo čtení z Písma svatého. Skutky apoštolů a podobně, co se tam projevovalo. No tak...“

„T3: Tak když člověk přijde, tak samozřejmě chvíli trvá, než se do toho vpluje, než se zařadí do toho procesu... a pak si myslím, že to je takový, že... em... e... jako vrchol považuju vždycky ten výklad faráře a potom pro mě hodně taková jako významná modlitba je Otčenáš, ten se snažím vždycky prožít. A pak ta bohoslužba – přijímání, no, ale... je to zase takovej plynulej proces, já nemám pocit, že by někde to vrcholilo absolutně.“

„J2: Tak když přijde člověk... Já ty názvy jako moc neznám, tak jako. Přijde třeba, mi to přijde takový že se ty lidi uvítaj nebo je uvítá farář, že se tam jakoby pozdravěj, mi to přijde. Pak se třeba společně zazpívá, to mi přijde taky pěkný. A pak teda... Mám hodně rád samozřejmě čtení, že jo. Protože... to pokaždý něco dává, i když se vlastně opakují někdy... a... to mě baví nejvíc. Pak... Pak když vlastně vlastníma slovy něco říká farář. Tak to se mi taky líbí, protože já nemám rád, když se třeba pak vycejtí, nebo když to vidí vlastně ze svého... Ale nemusí to přímo vysvětlovat, protože když... Třeba mohl by to od toho, jak to zná, nebo jak je naučeněj, nebo jak to umí. Ale když do toho dá trochu toho srdce, prostě, nějakých příkladů něčeho ze života, prostě, aby to bylo takový lidský, jo... Potom... Pak mi to přijde takový jako... Potom teda, po... potom teda kázání toho faráře mi to přijde takový jako uklidňující na chvíli nebo že se to tak nějak zpomalí, uklidní, dělaj se takový (smích) takový jako formální věci. A pak přijde ten ten – Otčenáš, ten mi přijde takovej hodně silnej teda, že jo. Kór teda u nás, že se lidi držej vlastně okolo otláře za ruce, takže to mi přijde teda docela dobrý, že ty lidi jsou zvlášť – i když se vlastně na závěr nazvájem zdravěj. Tohle mi přijde vlastně takový hezký, když jsou ty lidi v kruhu. I víc... no, jak bych to řek... nevím jako slovo... sepětí prostě se jako... A pak už se děje... teda jako ten... rituál, to přijímání, a to už je takový... že už člověk v takový tý správný

harmonii, no. A pak se na závěr zazpívá, že jo (smích) a jdou zase lidi z toho kostela, že jo... Baví se dál o tom jak žijou a tak... Takhle to vidím, tu bohoslužbu (smích).“

„P1: Prostě Dušan, Dušan uheee... jo, jsou, jako zní zvony, první píseň. Dušan, Dušan, s pomocníky, když to řeknu, s jáhnem a ještě s někým, to nevím, tak jako jak je to vždycky, tak tak tak projde kostelem, následuje vstupní vstupní vstupní modlitba, pak následuje bohoslužba, bohoslužba, bohoslužba ueee slova, tam tam prostě někdo někdo z lidu čte, buďto jedno nebo dvě čtení... Takhle to myslíš, vopravdu? Jo? Tak potom je, myslím si, že další Dušanova modlitba, pak ná, pak pak čte Dušan nebo Petr nebo někdo zzz zepředu, teda když to takhle řeknu, tak tak čte eště Novej zákon. Pak je, pak je... eee... kázání. A pak vlastně následuje teda samotná eucharistická slavnost...“

„P2: Tak to začínáme téma nešporama. No tak je tam bohoslužba slova, svátost smíření, pak eucharistie. Končíme nešporama, já už jako dobře vím, že je to nedílnou součástí (smích tazatelky). A pak jsou tam samozřejmě, kromě písniček a různých vloček... tak jsou tam samozřejmě ty, ty společný modlitby. A vždycky si pamatuju, jak v tom notýsku je třetí eucharistická modlitba... a vždycky, mě vadilo, že tam je napsaný, která je první a která je ta druhá... ale tak to už, to už jsem poučenější. To jsou ty základní věc“

2. 4. Pojetí bohoslužebného dění⁴²

Na základech popsaných v předchozí podkapitole jsem zkonstruovala model jednotlivých přístupů k bohoslužebnému dění. Pojmenování jednotlivých typů odráží klíčový rys nějakým způsobem charakterizující rámec vztahování se k jednotlivým kategoriím tak, jak odrážejí oblasti zájmu, rozpoznané v získaných datech během procesu jejich zpracovávání. Základní charakterové vlastnosti posílené konkrétní životní zkušeností formují pod vlivem charakteru farního společenství za spolupůsobení prožitků zprostředkovaných zkušeností s eucharistickou slavností jednak konkrétní způsob spolupodílení se na životě církevního společenství, jednak základní interpretační rámec (pojetí bohoslužebného dění) aplikovaný (nejen) na liturgickou zkušenost. Vzhledem k tomu, že nedochází k žádnému cílenému působení na věřící se záměrem ovlivnit jejich pojetí liturgie, je toto jen ve velmi volném vztahu k starokatolické teologii bohoslužby.

---

42 Viz. Tabulka na str. 27 této práce

Tradiční pasivní pojetí lze pozorovat (s jednou výjimkou) u většiny respondentů původem pokřtěných v ŘKC a zde také před příchodem do SKC praktikujících (i když různě intenzivně a s různou motivací). Vykazuje vysokou míru identifikace nositele s římskokatolickým pojetím bohoslužby. Tradiční v tomto užití znamená především identifikující se přirozeně a bez potřeby to problematizovat s rolí křesťana tak, jak byla (a ještě v mnoha ohledech je) chápána v prostředí římskokatolické církve. Účast na liturgii je pro něj důležitá do té míry, do jaké sám sebe vnímá jako křesťana. Do starokatolické církve se dostal nejčastěji, protože v ŘKC zažil jednu nebo více negativních zkušeností, což jej s ohledem na jeho věrnost vedlo k hledání alternativy v rámci křesťanského náboženství, nikoli k opuštění křesťanského rámce. Tím, že necítí potřebu jednotlivé roviny vlastního života problematizovat, přijímá ochotně svěřené úkoly a cítí se dobře tam, kde má pocit, že je jeho místo. Na osobní rovině klade důraz na vřelé vztahy, které prohlubují jeho pocit bezpečí. Má vyšší schopnost intuitivně odhalovat zásadní momenty v liturgickém slavení a velmi malou schopnost uvědomovat si své prožívání a rozumem organizovat bohoslužebné dění a to zejména proto, že necítí potřebu se o to vůbec sám od sebe pokoušet. Se starokatolickou bohoslužbou je spokojen, protože obsahuje zásadní důrazy a k nim navíc lidskost faráře a přijímání podobojí, což je pro něj příjemné.

Konzervativní s důrazem na eucharistii

Konzervativní pojetí s důrazem na eucharistii zastávali bez výjimky konvertité. Pravděpodobně z důvodů, účast na eucharistii je pro ně nejsilnějším výrazem změny, která se v jejich životě udála po přijetí křtu. Svůj vztah k přijímání popisují jako velmi těsný („závislost“). O věcech týkajících se bohoslužby přemýšlejí stejně jako o jakékoli jiné zkušenosti v jejich životě. Společenství vnímají a hodnotí jako posilující prožitek z bohoslužby, osobní civilní život však s tím v církvi není zrovna moc provázá. Přijetí nějaké role v rámci liturgického slavení je pro ně výrazem cti a možností být tajemství Těla a Krve Páně blíž. K eucharistickému slavení přistupují s úctou, na druhou stranu nebojí se vyjádřit nějaké dílčí výhrady nebo nespokojenost s konkrétní praxí. Charakteristická pro ně je jistá míra prožívané (nebo očekávané) radikality a zázračnosti křesťanského prožitku spojená však s obvyklou životní strategií z předešlého civilního života věci nepojímat jako samozřejmé. Bohoslužba (stejně jako celá křesťanská identita) je pro ně především individuálním zážitkem setkání (nebo kontaktu) s Bohem.

Meditativně transcendentní pojetí je takové, které bez ohledu na církevní původ

považuje za zásadní význam liturgického slavení, od kterého očekává především osobní duchovní zážitek. V rámci tohoto pojetí jsou všechny pevně fixované aspekty (nejen) v podobě bohoslužby chápány jako brzda a omezující element. Vztah k lidem ve společenství ovlivňují spíše osobně lidské civilní vztahy. S podobou liturgie je spojen, přestože má pocit, že by se tato měla stát předmětem diskuse a prostorem pro dialog v církvi. Eucharistie je významná, ale spíše proto, že je interpretována myslicky až magicky jako zdroj prožitku transcendentna. Na stejné úrovni pak stojí jiné dění během bohoslužby, všechno je však posuzováno pouze jako kulisa a posila (nebo brzda) v nitru prožívané harmonie a sjednocení. Schopnost posat bohoslužbu chybí nebo je velmi nízká, a to zejména z důvodu, že schopnost racionálně se orientovat v dění není až tak důležitá.

Sobecký koncept je poslední interpretační rámec, který respondenti aplikovali na eucharistickou slavnost. Sobeckým jej nazývám proto, že celek liturgického slavení i jeho jednotlivé aspekty je vždy vztahován k osobním měřítkům a preferencím. Společenství je spíše nepodstatné nebo slouží jako prostředek zesílení vlastního prožitku. Od účasti na bohoslužbě očekává, že bude obohacen. Na dění během bohoslužby se podílí rád viditelným a výlučným způsobem, protože to zesiluje jeho prožitek. Ostatních chod zajišťujících činností se příliš neužívá, udělá to, když jej to nic nestojí a je to v souladu s jeho přáními a volbou. Středem je on sám, jako někdo, kdo očekává dary od Boha.

Žádný z výše uvedených rámců není lepší nebo horší než jiný. Rozdíly v míře, s níž je reflektován a žit starokatolický teologický model nejsou zásadní, i když se liší co do obsahu. Větší rozdíly neexistují v míře uchopování Božského rozměru společenství církve ani v uvědomování si boho-lidského rozměru bohoslužby. Společenství je ve všech případech pojímáno jako „pouze“ lidská skupina. Jde tedy spíše o aplikaci silného osobního tématu na zkušenost eucharistie, které s sebou nese jistou míru variability v konkrétních východiscích, která je však v základu, tedy síle navázanosti na vlastní zjevované tajemství svátostného konání mystického těla Kristova, zhruba stejně problematická.

2. 5 Analýza dat z dotazníkového šetření

V druhé – kvantitativní fázi výzkumu jsem provedla dotazníkové šetření ve třech sledovaných farnostech s cílem upřesnit a zasadit do kontextu závěry z první fáze výzkumu. Mým cílem bylo získat pokud možno co největší počet vyplněných dotazníků tak, aby byla šance, že bude vzorek věrohodně vypovídat o situaci v konkrétní farnosti. Celkově jsem

získala 33 vyplněných dotazníků, z toho 21 z Prahy, 7 z Jablonce nad Nisou a 6 z Tábora. Vzhledem k tomu, že počet aktivních věřících se v Táboře a Jablonci nad Nisou pohybuje někde mezi 10 – 15 laiky, pohyboval se získaný počet dotazníků kolem hranice 50% pravidelných účastníků. Údaj z Prahy se v tomto směru těžko posuzuje, neboť počet více méně pravidelných návštěvníků bohoslužeb je sice vyšší, tvoří jej však mimo laiků, kteří byli předmětem mého výzkumu, také zaměstnanci církve, studenti teologie a sympatizanti SKC z jiných církví.

Vzhledem k tomu, že kvantitativní fázi jsem pojala jako doplňkovou vzhledem k fázi kvalitativní, kompletní výsledky dotazníkového šetření jsem zahrnula do tabulky (příloha č. V.), na tomto místě pak vybírám ty jejich části, které jsou zajímavé nebo v užším vztahu ke zde prezentovaným výsledkům z první části.

V dotazníkovém šetření se především ukázalo, že skutečnost, že SKC je ve své současné podobě mladou církví (zformovanou v roce 1991 na Synodě obnovy), se odráží ve skutečnosti, že větší část věřících je součástí církve méně než 10 let a přišla z jiné konfese, nejčastěji z ŘKC. Největší procento původně ŘKC věřících pak bylo ze sledovaných farností v Táboře (67%). Toto se nepochybně odráží i na postoji, který zaujímají laici k bohoslužebnému slavení. A to zejména proto, že možnost získat informace o tom, v čem se SKC pohled na bohoslužbu liší od ŘKC pohledu, je velmi malá a závislá na osobním aktivním zájmu. Přesto však všichni dotazovaní, kteří deklarovali, že mají zkušenost z jiné církve (a většina uvedla také, že se stále výjimečně účastní bohoslužeb v ŘKC), uvedli rovněž, že vnímají rozdíly mezi SKC bohoslužbou a bohoslužbami jiných církví, v nichž se bohoslužeb účastnili nebo účastní.

2. 5. 1 Bohoslužba jako celek

Všichni dotázaní odpověděli, že se v dny během bohoslužby orientují, dva pak uvedli, že občas bývají zmatení. 34 respondentů deklarovalo spokojenost se současnou podobou liturgie, jeden pak se vyjádřil v tomto směru negativně. Pokud se ve farnosti konají bohoslužby i v jiné dny než v neděli (jak je tomu v Praze a Jablonci nad Nisou), účastní se věřící převážně v neděli, účast ve všední den je pak pojímána spíše jako doplňková a rozšiřující. V Praze uvedli 4 respondenti, že se účastní výhradně ve všední den. Zdá se tedy, že neděle je pro většinu SKC věřících stále spojena s bohoslužebnou účastí, a to i v Praze, která se jinak od tradičních konceptů spíše odchyluje.

Co se týče pojmání bohoslužby jako živoucího celku vyrostlého z tradice a majícího nějakou vlastní identitu, do něhož je třeba zvenčí zasahovat s opatrností, na straně jedné, a pojetí bohoslužby jakožto především aktuálního, srozumitelného a tedy atraktivního projevu života církve, který by měl být upravován na základě diskuze v církvi, dělí se věřící v SKC na dvě zhruba stejné části. O něco větší část (48,57% všech respondentů) si myslí, že by bohoslužba měla být spíše aktuální, menší pak (34,29% všech respondentů) se pak domnívá, že by měla být spíše v souladu s tradicí a případné zásahy by mohly celek rozbít, zbytek uvedl, že nedokáže odpovědět. V této otázce pak existují významné rozdíly mezi Prahou, která se kloní spíše k tradici, a dvěma menšími farnostmi, kde je naopak vyzdvihována aktuálnost a srozumitelnost (viz. Příloha č. 8). Toto odlišné pojetí je pravděpodobně zapříčiněno tím, že zatímco v menších obcích je pro prožívání bohoslužby nosné především přátelské, přijímající rodinné společenství, které je zdrojem jistoty vzhledem k účasti na bohoslužbě, pražské společenství má jiný charakter a věřící se tudíž více vztahují k samotné podobě liturgie a jistotu hledají v její podobě legitimizované dlouhou tradicí. V souladu s tím se pak převážná část pražských věřících domnívá, že o bohoslužbě je třeba uvažovat s úctou k tradici, zatímco v Jablonci nad Nisou převládá názor, že by se o ní mělo diskutovat. Trochu překvapivý je výsledek z Tábora, kde se respondenti dělí v podstatě na dvě poloviny, z nichž jedna se domnívá, že by se o podobě liturgie mělo diskutovat, druhá pak pojímá bohoslužbu jako danou.

2. 5. 2 Individuální důrazy v liturgii

Účast na liturgii je pro většinu starokatolických věřících důležitá nebo dokonce zásadní, což se v podstatě neliší v jednotlivých sledovaných farnostech. Liší se však základní motivace k této účasti. Zatímco v pražské farnosti odpovědělo 45,45%, že na bohoslužbu chodí kvůli přijímání a 40,91%, že se účastnit potřebuje, a v Jablonci pak se vyjádřilo 57,14% pro potřebu a 42,86 pro přijímání jako důvody účasti na bohoslužbě (viz. Příloha č. 6), v Táboře převládá motivace setkání s Bohem (v 66,67%) (viz. Příloha č. 6). Laici ve všech sledovaných farnostech pak v zhruba polovině případů odpovídali, že není možné rozhodnout, zda je důležitější Boží slovo nebo eucharistie. V pražské farnosti pak existuje významnější procento věřících, kteří dávají přednost eucharistii (36,36%) před Božím slovem, ve zbylých dvou farnostech se názory třídí.

Většině dotázaných pak záleží na tom, aby přijímání bylo pod obojí způsobou (v 77,17%).

Liturgie je pak pro téměř všechny dotázané v Praze prostorem, kde se s Bohem setkávají buď intenzivněji, než v jiných situacích, nebo stejně intenzivně, ale specifickým způsobem (dělí se přitom v tomto zhruba na poloviny), v Jablonci pak většina respondentů (71,43%) odpověděla, že specifickým způsobem, v Táboře naopak většina (66,67%) uvedla, že při bohoslužbě se s Bohem setkává intenzivněji než jindy (viz. Příloha č. 7).

Jako zásadní momenty během bohoslužby se pak ukazují ve všech farnostech eucharistie, modlitba Otčenáš a zvěstování Božího slova, v tomto pořadí důležitosti.

Účast na bohoslužbě pak má pro drtivou většinu laiků zařazených do šetření vliv na jejich rozpoložení (myšlenky a pocity).

2. 5. 3 Prožitek společenství a vnímání hierarchie

Většina věřících uvádí, že pro prožitek bohoslužby má význam konkrétní osoba faráře (resp. duchovního), ve shodě ohledně charakteru vztahu k němu pocíťovanému však nedochází ani uvnitř jednotlivých farností, natož napříč jimi. Nejvíce se shodnou v Táboře, kde faráře 66,67% respondentů označilo jako přítele. Co se týče důležitosti duchovního při liturgickém slavení, uvádí v Jablonci i Táboře shodně většina respondentů, že celebrant (a případní přísluhující) jsou stejně důležití jako zbytek společenství, v Praze naopak polovina dotázaných laiků uvedla, že jsou důležitější. Domnívám se, že se opět ukazuje rozpoznávaný fenomén v odlišném pojetí bohoslužby mezi Prahou a menšími obcemi zejména vzhledem k odlišnému charakteru společenství a jinak nastaveným mezilidským vztahům.

Co se týče vnímání společenství, tak zhruba polovina dotázaných uvedla, že je pro ně přítomnost ostatních lidí v kostele důležitá, a to shodně ve všech třech sledovaných farnostech, zhruba čtvrtina pak ostatní spíše nevnímá. Většina dotázaných se pak alespoň s některými lidmi z kostela vídá i jindy než jen při liturgii (viz Příloha č. 9).

Jako výrazné a většinou pozitivní momenty ve vztahu k zakoušení společenství pak zmiňovali respondenti v kvalitativní části okamžiky, kdy jsou si lidé fyzicky blíží, případně mezi nimi dochází k fyzickému kontaktu (držení se za ruce v kruhu kolem oltáře při modlitbě Otčenáš a případně i přímlovách), s tím v kvantitativním šetření vyjádřila souhlas naprostá většina dotázaných. Konkrétně pozdravení pokoje je jako důležitý moment, při němž zvlášť silně dochází k vnímání ostatních účastníků bohoslužby, označen v 62,86%, a modlitbu Otčenáš v kruhu kolem oltáře (tedy ve formě, v jaké je realizována ve všech sledovaných farnostech) hodnotí jako prvek, který prohlubuje pocit společenství 74,29% všech dotázaných,

nejméně (50%) respondentů ji takto vnímá v tábořské obci.

2. 5.4 Aktivní účast na životě obce

Poslední sledovanou oblastí byla míra a způsob podílení se na životě obce. Přičemž na dění během bohoslužby se věřící v Jablonci nad Nisou a Táboře podílejí dle svých maximálních možností a potřeb ve 100% případů, jiná situace je v Praze, kde zhruba polovina (45,45%) dotázaných uvedla, že se podílí méně, než by mohla nebo chtěla. Což je dáno nejspíš velikostí obce a odlišným fungováním při rozdělení jednotlivých služeb tak, jak bylo popsáno v rámci kvalitativní analýzy. Nejčastěji pak ve všech farnostech věřící při bohoslužbě přijímají úlohu lektora.

Co se týče zajištění chodu kolem kostela, tak to by dle 65,71% věřících měla být věc celého společenství. V Praze navíc uvedlo 36,36% věřících, že to závisí na konkrétní situaci.

3. Závěr

Výsledky dvoufázového výzkumu realizovaného ve třech SKC farnostech přinesly řadu zajímavých informací o povaze pojetí eucharistické slavnosti laiky. Ukázalo se, že neexistující liturgická formace vede ke skutečnosti, že klíčovými se v pojmání bohoslužby stávají zástupné skutečnosti související spíše s individuální povahou jednotlivých věřících a charakterem společenství. To je patrné zejména z popsaných rozdílů mezi dvěma menšími farnostmi s obdobným charakterem společenství a Prahou, kde je společenství odlišné. Jako nebezpečná se mi jeví zejména skutečnosti, že ačkoli je porozumění povaze liturgického dění spíše nízké, není toto zakoušeno jako problém. Naopak všichni respondenti v obou částech výzkumu uvedli, že se v bohoslužbě orientují a nepocítují potřebu v liturgii se vzdělávat. To je, jak se domnívám, způsobeno především výše popsanou skutečností, že namísto znalostí a v pravém slova smyslu činné účasti nastupuje jakési „spolkové“ pojmání církevního života a osobní realizace v činnostech během liturgie i liturgii zajišťujících.

V důsledku toho bych pokládala za dobré, aby se církev začala problematice více věnovat, jinak hrozí, že se liturgie stane pro laiky jen jakousi zájmovou a společenskou aktivitou, do níž se budou v dlouhodobém horizontu zapojovat jen ti, které bude oslovovat konkrétní existující společenství. Naopak ti, kteří do skupiny stálých účastníků přirozeně nezapadnou, budou církev opouštět. Pokud vytrvají, bude to pak výsledkem osobního pojetí sebe sama a síly vůle, nikoli zakoušené boholidské reality církve. To se pak může odrazit na

pojetí SKC jako jakési přestupní stanice v osobním duchovním životě. Vzhledem k tomu, že současná podoba liturgie tak, jak je slavena v obcích Starokatolické církve v ČR, je pochopení otevřená a pro nově příchozí přitažlivá, vyvstává problém s nevyužitím tohoto potenciálu jako obzvlášť palčivý.

Doufám, že tato práce poskytne impuls k hlubší analýze stávající situace, a především přispěje k učinění klíčového rozhodnutí o potřebě věnovat se liturgickému vzdělávání věřících. A to nikoli s cílem přimět je přijmout nějaké shora formulované pravdy o povaze a smyslu eucharistického slavení, ale zejména za účelem otevření liturgického světa všem, kteří jsou součástí Kristova kněžského lidu. To umožní opravdovější a hlubší uvedení klíčových aspektů starokatolické eklesiologie a liturgiky do konkrétní praxe církve.

4. Diskuse výsledků

Předkládaný smíšený výzkum zabývající se způsobem, jak laici v SKC pojmají Eucharistickou slavnost, v sobě skrývá několik problematických oblastí, které komplikují přijetí výsledků jako relevantních a přenositelných.

V první řadě jde o skutečnost, že v rámci tohoto projektu se výzkumník postupně seznamoval s metodologií, riziky i přednostmi jednotlivých typů výzkumu a sbíral své první zkušenosti na tomto poli. To vedlo zcela nepochybně k mnoha špatným rozhodnutím, která komplikovala jednak sběr dat, jednak jejich vyhodnocování. Druhým problémem pak byl nedostatek času a prostředků potřebných pro skutečně poctivou realizaci výzkumného záměru. To se podepsalo zejména na kvantitativní části výzkumu, která byla připravována narychlo a v příliš časně fázi analýzy kvalitativních dat. To vedlo ke skutečnosti, že nedošlo k využití zdaleka všech možností, které kombinovaný výzkumný design nabízí.

Ve druhé řadě pak vyvstává otázka, nakolik je zvolený vzorek dostatečně reprezentativní k celku, k němuž jsou výsledky výzkumu vztahovány. A tak, ač jsem se snažila volit jednotlivé obce i konkrétní respondenty (nakolik jsem na to mohla mít vliv) tak, aby pokud možno reprezentovali co nejširší a nejrozmanitější část Starokatolické církve v ČR, je na zvážení, zda by nebylo na místě výzkum rozšířit na větší počet obcí a respondentů. V kvantitativní části pak nedostatek času na dotazníkové šetření způsobil, že se pravděpodobně nezapojili všichni, kteří by tak učinili, kdyby měli více času a prostoru, což vede k větším pochybnostem, zda získané dotazníky skutečně vypovídají o realitě

sledovaných obcí.

Navzdory výše nastíněným problémům se domnívám, že základního výzkumného cíle, kterým byla snaha otevřít problematiku laického pojetí bohoslužby pro další hlubší zpracování, bylo dosaženo. A pevně doufám, že tato práce poslouží jako inspirace k hlubší a kvalitnější reflexi předmětného fenoménu.

Použitá literatura

Liturgika

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyd. 1. Překlad Václav Konzal. Praha: Vyšehrad, 2001, 471 s. ISBN 80-702-1420-1.

ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998, 325 s. Teologie (Vyšehrad). ISBN 80-702-1269-1.

ALTRICHTER, Michal. *Duchovní život a liturgie*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, 397 s. Studijní texty ze spirituální teologie. ISBN 978-80-7412-076-3.

BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008, 588 s. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-807-0219-652.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 12. vyd., (3. opr. vyd.). Překlad Miloš Bič, Josef Bohumil Souček, Jindřich Mánek et al.. Praha: Česká biblická společnost, 2006. ISBN 80-858-1042-5.

BOUŠE, Bonaventura. *Malá katolická liturgika: tradice, kritika, budoucnost*. Knižní vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, 229 s. Teologie (Vyšehrad). ISBN 80-702-1709-X.

CARUSO, Roberto. *Starokatolická církev*. 1. vyd. Jakub Lev Houdek. Praha: Sít', 2012, 95 s.

DE CLERCK, Paul. *Moudrost liturgie a jak jí porozumět*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. Liturgika. ISBN 80-719-2453-9.

Dokumenty liturgické obnovy. Olomouc. Pro potřebu teologických fakult vydala Matice cyrilometodějská s.r.o., 1994

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Vyd. 2, V KN 1. Překlad Oto Mádr. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 603 s. ISBN 80-719-2467-9.

DONGHI, Antonio. *Gesta a slova: úvod do symbolické mluvy liturgie*. Vyd. v KN 1. Překlad Terezie Brichtová. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 93 s. ISBN 80-719-2008-8.

EMMINGHAUS, Johannes H. *Eucharistie*. 2. vyd. Zdeňka Pavlíková. Praha: Sít', 2004.

Eucharistická slavnost Starokatolické církve: starokatolický misál. 1. vyd. Praha:

Biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR, 2011, 681 s. ISBN 978-80-254-9903-0.

FILIPI, Pavel. *Hostina chudých: kapitoly o večeři Páně*. 1. vyd. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991, 158 s. ISBN 80-701-7336-X.

FOLTÝNOVSKÝ, Josef. *Liturgika*. 2. vyd. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936.

GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*. 2. vyd.. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992

HEJBAL, Dušan. *Úvod do teologie bohoslužby*. text přednášek pro I. Ročník HTF UK, obor Starokatolická teologie, interní skriptum

KOLÁČEK, Karel. *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, Brno: L. Marek, 2006

KRAFT, Sigisbert a Erentrud KRAFT. *Základní kurz liturgie*. Překlad Josef König. Praha: Starokatolická církev v ČR, 1999.

KUNETKA, František. *Eucharistie v křesťanské antice*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 231s. Monografie (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0920-8.

KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení*. vydání v KN první: Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s.

KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 351 s. ISBN 80-719-2618-3.

KÜRY, Urs. *Starokatolická církev: její dějiny, její učení, její cíle. I. a II. díl*. 1. vyd. Překlad Josef König. Praha: Starokatolická církev v ČR, 1998, 140 s.

KÜRY, Urs. *Starokatolická církev: její dějiny, její učení, její cíle. III. díl*. 1. vyd. Překlad Josef König. Praha: Starokatolická církev v ČR, 1998

POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika I.: Dějiny liturgie v přehledu*. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1974.

POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika II.: Dějiny liturgie v přehledu*. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1977.

POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika III.: Základy liturgického zákonodárství, Slovo a úkon*

v *liturgii*. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1978.

POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika IV.: Liturgické reálie, Posvěcení času*. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1979.

POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika V.: Mešní řád Římského misálu*. 2. vyd. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1980.

POKORNÝ, Ladislav. *Obnovená liturgie*. Praha. Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1976

POKORNÝ, Ladislav. *Světlo svátosti a času*. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita, Ústřední církevní nakladatelství, 1981.

POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. Řím: Křesťanská akademie, 1981.

RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*. 1. vyd. Překlad František Jirsa, Jan Sokol. Praha: Zvon, 1996, 426 s. Theologica, sv. 1. ISBN 80-711-3088-5.

RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. Vyd. 1. Překlad Jan Sokol. Praha: Vyšehrad, 1996, 183s. ISBN 80-702-1140-7.

STRÁNSKÝ, Pavel Benedikt. *Historický vývoj a současná podoba české starokatolické liturgie*. Rigorózní práce CMTF UP v Olomouci, Olomouc: 2008

VINŠ, Petr Jan. *Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé*. Diplomová práce HTF UK v Praze, Praha: 2008

Wikipedie. [online]. [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/In_necessariis_unitas,_in_dubiis_libertas,_in_omnibus_caritas

Metodika výzkumu

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace*. Druhé, aktualizované vydání, Portál, Praha 2008

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál, 2007

Seznam příloh

Příloha č. 1: Návrh výzkumu (text)

Příloha č. 2: Průvodní dopis (text)

Příloha č. 3: Struktura rozhovoru (text)

Příloha č. 4: Návrh dotazníku (text)

Příloha č. 5: Souhrnné výsledky dotazníkového šetření (tabulka)

Příloha č. 6: Grafické znázornění otázky „Na bohoslužby chodím především“ (graf)

Příloha č. 7: Grafické znázornění otázky „Na bohoslužbě se setkávám s Bohem“ (graf)

Příloha č. 8: Grafické znázornění otázky „Podoba bohoslužby by měla být“ (graf)

Příloha č. 9: Grafické znázornění otázky „S lidmi z kostela se setkávám“ (graf)

Resumé

Eucharistická slavnost očima laiků

Eucharistic celebration through a layman's eyes

Petra Alžběta Baslová

Předkládaná práce se snaží prostřednictvím analýzy a interpretace dat získaných ve smíšeném kvalitativně-quantitativním výzkumu poskytnout základní informaci o tom, jak se věřící ve Starokatolické církvi v ČR vztahují ke společnému liturgickému slavení. Původním záměrem bylo pokusit se zjistit především, jak laici předmětnému dění rozumí, potažmo do jaké míry je toto porozumění v souladu s oficiální starokatolickou teologií bohoslužby. Jako druhý cíl jsem si stanovila pokusit se na rozdílech ve vnímání bohoslužby mezi sledovanými farnostmi, popsat zda a jak ovlivňuje laický pohled osoba duchovního, případně jsou-li nějaké jiné faktory, které se významěji podílejí na utváření sledovaného fenoménu.

V průběhu výzkumu se však ukázalo, že k rozumovému uchopování bohoslužebného dění a jeho jednotlivých obsahů dochází jen ve velmi malé míře. Ke slavení (především) nedělní eucharistické slavnosti přistupují jednotliví věřící jako ke zkušenosti, která je v mnoha ohledech pro jejich život významná, u níž však nevzniká potřeba po hlubší racionální reflexi. Mnohem spíše dochází k začlenění liturgického jednání do širšího kontextu života a je pojímáno jako více méně samozřejmý projev žité křesťanské identity, aniž by tato byla hlouběji reflektována. V důsledku toho lze říci mnohé o životních strategiích starokatolických věřících a jejich aplikacích na společné bohoslužebné slavení, méně však o tom, jak laici eucharistické slavnosti rozumí.

Práce se tak nakonec pokouší identifikovat skrze analýzu získaných dat zastřešující rámce jednotlivých subjektivních pojetí bohoslužby, popsat je a nakonec je uvést do vztahu ke starokatolickému pojetí liturgického slavení. Zároveň s tím se práce pokouší zhodnotit, zda je příslušnost konkrétního respondenta k rozpoznanému rámci v nějakém vztahu k jeho příslušnosti ke konkrétnímu farnímu společenství. V návaznosti na to se práce pokouší rozpoznat co vytváří a ovlivňuje konkrétní podobu základní životní strategie, která má ve vztahu k bohoslužbě (a pro potřeby této práce podobu zmiňovaného zastřešujícího rámce). Na tento aspekt problému jsem se pak zaměřila v kvantitativním dotazníkovém šetření.

Oproti původním očekáváním tak došlo v průběhu realizace výzkumného záměru k posunu v cílech a předpokládaných závěrech šetření.

Summary This thesis tries to present a basic analysis, obtained through methodologically compound qualitative-quantitative research, of the way, how believers of the Old Catholic Church of the Czech Republic relate themselves to the common liturgical celebration. The original idea was to examine the level of understanding of the liturgical happening and to what extent is this their understanding in accord with the official Old Catholic liturgical theology. As a second point of interest, the thesis examined the differences between particular parishes, and tried to answer the question to what extent does the personality of the parish priest contribute to the laymen's understanding, and what other possible influences play a role in this respect.

During the research it became apparent, that rational reflexion of the liturgical celebration and its individual contents is only very scarce. The celebration of the (mainly) Sunday Eucharist is reflected above all as an experience, which might be very important for the life of the individual, but which is not necessarily reflected through the rational consciousness. It is much more common that the liturgical celebration has its *Sitz im Leben* in the context of the everyday life and is reflected as a self-evident part of the living Christian identity without much rational reflexion thereupon. It is therefore possible to analyze the life-strategy of the Old Catholic believers with respect to the Eucharist, but much less their understanding of the Eucharistic celebration as such.

The thesis tries to identify through an analysis of the collected data some supra-individual interpretations of the liturgical celebration, to describe them and bring them into a connection with the Old Catholic understanding of the liturgy. Doing this, the thesis tries to examine, whether the individual's model of interpretation is to some extent determined by his or her belonging to a particular parish and parish community. On this basis the thesis tries to answer the question of the creation and formation of a particular life strategy with respect to the religious service, and the categorization according to the supra-individual interpretations (as defined for the purpose of this thesis). This part of the research was done through quantitative questionnaire inquiry.

Against original expectations, during the realisation of the inquiry the goals and preliminary results have shifted considerably. But the result stays in the boundaries of the research intention formulated at the beginning. In the light of the results, it might be said that the liturgy is experienced by the Old Catholic laymen as an integral part of their life for various reasons. The personal story of the individuals play an important role in this respect, as do the character of the particular celebrating community, the structure, inner sense and the doctrinal contents of the liturgy is on the other hand less important. The latter are sometimes spontaneously recognised and correctly interpreted, but this happens rather despite the

missing church support, not as a result of some kind of liturgical education. This shows the inner wisdom of the liturgy itself, but it would be fully appreciated only through humble, but supportive church action.

The author holds the opinion, that the reason for the above mentioned almos solely intuitive understanding of the sense and content of the Christian liturgy is the complete absence of any liturgical formation, and that this absence presents an obstacle to deeper understanding and fuller participation in the liturgical life of the church. It must be nevertheless noted, that the Old Catholic Church in the Czech Republic exists in its renewed form only for some 20 years and is only gradually accomplishing it's various tasks, using it's (sometimes rather limited) resources. Despite this, the author holds the opinion, that because of the central role of the Eucharist as a cardinal and fulfilling center of the realisation of God's plan with the Church, and because of the openly acknowledged conviction of the importance of the lay participation in the liturgy, the time is ripe for serious consideration about the form (and possibilities) for liturgical participation of the laymen, and its theological reflection.